

CMR Working Papers

129/187

MARCIN GOŃDA
MAGDALENA LESIŃSKA

EWOLUCJA KARTY POLAKA JAKO INSTRUMENTU POLITYKI PAŃSTWA

Czerwiec 2022

www.migracje.uw.edu.pl

Marcin Gońda – Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny/Centrum Studiów Migracyjnych, Uniwersytet Łódzki; Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski
marcin.gonda@uni.lodz.pl, ORCID: 0000-0003-0940-8849

Magdalena Lesińska – Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski,
m.lesińska@uw.edu.pl, ORCID: 0000-0002-7520-3895

Abstrakt

Celem tekstu jest przedstawienie dokonującej się w okresie ostatniego piętnastolecia ewolucji Karty Polaka jako instrumentu polityki państwa, adresowanego w momencie jej wprowadzenia w 2007 r. do osób pochodzenia polskiego w krajach byłego Związku Radzieckiego, a od 2019 r. już do Polaków na całym świecie. W poniższym tekście opisano zatem kolejne zmiany w treści *Ustawy o Karcie Polaka* oraz odtworzono polityczne narracje, jakie towarzyszyły parlamentarnym pracom nad tymi przepisami. Prezentowana analiza wskazuje, że o ile początkowo Karta Polaka była narzędziem polityki diasporycznej nakierowanym na podtrzymywanie relacji z osobami polskiego pochodzenia zamieszkującymi za wschodnią granicą Polski (głównie w Litwie, Białorusi i Ukrainie), o tyle z czasem przekształciła się w instrument polityki migracyjnej, który ma ułatwić przyjazd i osiedlenie się na terytorium Polski oraz nabycie obywatelstwa polskiego.

Słowa klucze: Karta Polaka, *ethnic card*, diaspora, polityka wobec diaspory

Evolution of the Pole's Card as an instrument of state policy

Abstract

The aim of the paper is to present the evolution of the Pole's Card as an instrument of state policy that took place over the last fifteen years. The Card was addressed at the time of its introduction in 2007 to people of Polish origin in the successor states of the USSR but from 2019 it is targeted at Poles from all over the world. First, the paper describes amendments to the provisions of the Act on the Pole's Card and, second, it discusses the political narratives that accompanied the works on these provisions in the Polish Parliament. The presented analyses indicate that while initially the Pole's Card was a tool of diasporic policy aimed at maintaining relations with people of Polish origin living beyond the Eastern border of Poland (mainly in Lithuania, Belarus and Ukraine), it has transformed over time into an instrument of migration policy, which is intended to facilitate the arrival and settlement on the territory of Poland and the acquisition of Polish citizenship.

Key words: the Pole's Card, *ethnic card*, diaspora, diasporic policy

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Ewolucja zapisów <i>Ustawy o Karcie Polaka</i>	7
3. Liczba wniosków o przyznanie Karty Polaka.....	9
4. Ewolucja narracji wokół Karty Polaka w pracach Parlamentu RP.....	11
4.1. Lata 1989-1997: przywracanie pamięci o Polakach na Wschodzie i dyskusje o podwójnym obywatelstwie.....	11
4.2. Lata 1997-2001: Ustawa o repatriacji i początek dyskusji wokół Karty Polaka	14
4.3. Lata 2001-2007: Ustawa o Karcie Polaka z 2007 r. w kontekście negocjacji akcesyjnych do Unii Europejskiej (2001-2004) i strefy Schengen (2004-2007)	21
4.4. Lata 2007-2019: ewolucja regulacji prawnych (nowelizacje z 2016 i 2019 r.) i zmiana narracji wokół Karty Polaka.....	30
5. Podsumowanie	43
Źródła	44

1. Wstęp

Wprowadzona w 2007 r. Karta Polaka jest instrumentem prawnym adresowanym do osób pochodzenia polskiego zamieszkałych poza granicami państwa polskiego, początkowo tych żyjących jedynie w krajach byłego Związku Radzieckiego, a od 2019 r. już do rodaków na całym świecie. Dokument potwierdzający związki jego posiadacza/ki z daną wspólnotą państwowo-narodową (ang. *ethnic card*) jest stosowany także w innych krajach. Wcześniej niż w Polsce podobne rozwiązania zostały przyjęte m.in. w Słowacji i na Węgrzech (Kopys 2012; Sendhardt 2017; Lesińska, Héjj 2021). Od początków funkcjonowania Karta cieszyła się dużym zainteresowaniem członków i członkiń mniejszości polskich za granicą (nadano ją do końca 2021 roku ponad 200 tys. osobom, głównie z Białorusi i Ukrainy¹) i z biegiem lat stała się nie tylko narzędziem służącym podtrzymywaniu więzi z krajem pochodzenia, ale i instrumentem prawnym w istotny sposób wpływającym na napływ migrantów do Polski.

Celem poniższego tekstu jest ukazanie ewolucji Karty Polaka jako aktu prawnego oraz narracji jaka towarzyszyła parlamentarnym pracom nad *Ustawą o Karcie Polaka* z 2007 r. i jej kolejnym nowelizacjom (por. Pudzianowska 2021). Jedną z hipotez przyświecających analizom prowadzonym w ramach projektu pt. *Polityka wobec diaspory w kontekście migracji poakcesyjnych. Analiza porównawcza Polski, Litwy i Węgier*² zakładała bowiem, że na przestrzeni ostatnich lat nastąpiła ewolucja Karty Polaka jako instrumentu polityki państwa. Początkowo była ona narzędziem polityki diasporycznej, którego celem było podtrzymywanie relacji z osobami polskiego pochodzenia zamieszkującymi kraje sąsiednie za wschodnią granicą Polski, czyli z członkami polskich mniejszości przede wszystkim w Litwie, Białorusi i Ukrainie (Sendhardt 2017). Z biegiem czasu Karta Polaka przekształciła się jednak w instrument polityki migracyjnej, który ma ułatwić przyjazd i osiedlenie się na terytorium Polski oraz nabycie obywatelstwa polskiego (por. Lesińska, Héjj 2021).

Podstawowym materiałem źródłowym dla prowadzonych analiz były nie tylko kolejne nowelizacje ustawy o Karcie Polaka, które rozszerzają zasięg geograficzny oraz katalog uprawnień i zachęt do osiedlenia się w Polsce dla jej posiadaczy, ale przede wszystkim sprawozdania z posiedzeń komisji Sejmu (Komisji Łączności z Polakami za Granicą) i Senatu (Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą), podczas których omawiane były projekty ustaw. Skupiono się przede wszystkim na pracach wymienionych komisji od 1989 r., gdyż podczas ich posiedzeń toczyły się dyskusje z udziałem nie tylko przedstawicieli partii politycznych reprezentowanych w parlamencie, ale także zaproszonych przedstawicieli środowisk polskich za granicą, ekspertów i pracowników administracji rządowej. Stanowią one bogaty materiał obrazujący stanowiska różnych ciał politycznych oraz administracji dotyczące zakresu podmiotowego i przedmiotowego Karty Polaka, celowości jej przyjęcia oraz oczekiwanych efektów.

Głównym przedmiotem prezentowanej analizy jest Karta Polaka, która przez długi czas nie była szerzej obecna w literaturze przedmiotu i dopiero w ostatnich latach można obserwować wzrost zainteresowania badaczy tym dokumentem (por. np. Jagielski,

---

¹ Rocznik Demograficzny 2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2021,3,15.html>

² Niniejszy tekst powstał w ramach projektu finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (nr umowy UMO-2018/31/B/HS5/00913).

Pudzianowska 2008; Karolewski 2015; Keryk 2021; Mikołajczyk 2015; Sendardt 2017, 2021; Ładykowski 2018; Pudzianowska 2021; Udrea, Smith 2021; Waterbury 2021). Zapewne przyczyniła się do tego rosnąca liczba posiadaczy Karty i coraz większe jej znaczenie dla polskiej polityki diasporycznej i migracyjnej. Jednak debata o tym instrumencie, szczególnie w okresie prac nad pierwszą ustawą o Karcie Polaka, była na tyle ściśle związana z kwestią repatriacji, iż trudno je traktować odrębnie (por. Sendhardt 2017; Nowosielski, Stefańska 2018). W rezultacie, w poniższym tekście bardzo często pojawiają się odwołania do ustawy o repatriacji, jak i do polityki repatriacyjnej.

Wśród czynników, które przyczyniły się do ewolucji Karty Polaka, należy wskazać na trzy, które naszym zdaniem miały największy wpływ na jej rozwój. Po pierwsze, negatywna ocena systemu repatriacji, który choć istniejący od 1997 r. i kosztowny, okazał się niewydolny i nie przyniósł zadowalających efektów (por. NIK 2014; Malewska, Wołek 2020; Łucka 2021). Po drugie, bezpośredni wpływ na nowelizacje wprowadzone w 2016 r. i później miał fakt objęcia rządów przez partie prawicowe, w których programach politycznych silnie obecne są odwołania do narodu jako wspólnoty etniczno-kulturowej i moralnego obowiązku państwa otoczenia opieką polskich mniejszości zamieszkałych szczególnie za wschodnią granicą (por. Brubaker 1996; Nowosielski, Nowak 2016; Sendhardt 2017; Stefańska 2017; Pudzianowska 2021; Udrea, Smith 2021). Po trzecie, pośredni wpływ miała także rosnąca świadomość decydentów w zakresie negatywnych scenariuszy demograficznych (niski przyrost naturalny) i gospodarczych dla Polski (niedobory pracowników na rynku pracy) (Lesińska, Héjji 2021; Udrea i in. 2021) oraz kryzys migracyjny w Europie z 2015 r., który został wykorzystany przez prawicowe rządy w narracji o zagrożeniu napływem migrantów z odległych kulturowo części świata i konieczności przyjmowaniu „swoich” migrantów, czyli osób pochodzenia polskiego (por. Adamczyk 2017; Pudzianowska 2021).

Analiza narracji politycznej o Karcie Polaka, która zostanie przedstawiona w części głównej tekstu jest podzielona na cztery okresy czasowe:

- 1) 1989-1997 – początki dyskusji o Polakach na Wschodzie i pierwsze projekty rozwiązań w zakresie repatriacji i obywatelstwa,
- 2) 1997-2001 – uchwalenie ustawy o repatriacji i początek dyskusji wokół Karty Polaka,
- 3) 2001- 2007 – okres przed akcesją Polski do UE (2001-2004) i Strefy Schengen (2004-2007), uchwalenie ustawy o Karcie Polaka (2007),
- 4) 2007-2019 – ewolucja narracji o Karcie Polaka oraz kolejne nowelizacje (2016, 2019).

2. Ewolucja zapisów *Ustawy o Karcie Polaka*

Karta Polaka wprowadzona została ustawą z dnia 7 września 2007 r. i nadawała osobom polskiego pochodzenia z wszystkich krajów byłego Związku Radzieckiego szereg uprawnień podczas pobytu w Polsce, m.in. prawo do podjęcia nauki, pracy czy korzystania z wybranych usług publicznych. W kolejnych latach ustawa była nowelizowana trzykrotnie poszerzając zarówno zakres przedmiotowy (zestaw uprawnień przysługujących posiadaczom/kom Karty), jak i podmiotowy ustawy (grono osób mogących wnioskować o przyznanie Karty). Najważniejsze zmiany wprowadzone kolejnymi nowelizacjami tej ustawy obrazuje poniższa tabela.

Tabela 1. Zmiany zapisów Ustawy o Karcie Polaka w latach 2007-2019

Akt prawny	Główne zapisy / zmiany
<p><u>Akt podstawowy 2007</u></p> <p>Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. 2007 nr 180, poz.1280)</p>	<p>Osoby uprawnione od otrzymania Karty: osoby polskiego pochodzenia żyjące w 15 krajach powstałych po rozpadzie ZSRR</p> <p>Warunki otrzymania Karty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wykazanie związku z polskością przez przynajmniej podstawową znajomość języka polskiego oraz znajomość i kultywowanie polskich tradycji i zwyczajów; 2) złożenie w obecności konsula lub innej upoważnionej osoby pisemnej deklaracji przynależności do narodu polskiego; 3) wykazanie, że co najmniej jedno z rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków było narodowości polskiej lub posiadało obywatelstwo polskie, <u>albo</u> przedstawienie zaświadczenia organizacji polskiej lub polonijnej potwierdzające aktywne zaangażowanie w działalność na rzecz języka i kultury polskiej lub polskiej mniejszości narodowej przez okres co najmniej ostatnich trzech lat. <p>Najważniejsze uprawnienia posiadacza Karty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • swobodny wjazd na terytorium Polski, • darmowa wiza pobytowa, • prawo do podjęcia pracy w Polsce, • możliwość zarejestrowania i prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce, • prawo do podjęcia nauki (w polskich szkołach i uczelniach wszystkich szczebli), • prawo do korzystania z opieki zdrowotnej (w stanach nagłych), • prawo do korzystania z ulgi na przejazdy koleją, • bezpłatny wstęp do muzeów państwowych.
<p><u>Nowelizacja 2008</u></p>	<p>Rozszerzenie katalogu osób wnioskujących o Kartę:</p>

<p>Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka (Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1348)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • możliwość otrzymania Karty przez osoby mogące udokumentować narodowość polską (a nie tylko fakt posiadania polskich przodków) lub posiadanie w przeszłości obywatelstwa RP, a także przez bezpaństwowców zamieszkałych w państwach byłego ZSRR.
<p><u>Nowelizacja 2016</u></p> <p>Ustawa z dnia 15 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (Dz.U. 2016 poz. 2066)</p> <p>Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016 poz. 753)</p>	<p>Najważniejsze uprawnienia posiadacza Karty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uproszczony tryb otrzymania pozwolenia na pobyt stały, • możliwość otrzymania obywatelstwa polskiego po roku nieprzerwanego pobytu w Polsce, • pomoc finansowa: świadczenie pieniężne przez 9 miesięcy od momentu przyjazdu, dofinansowanie wynajmu mieszkania, • możliwości skorzystania z kursów języka polskiego i kursów zawodowych.
<p><u>Nowelizacja 2019</u></p> <p>Ustawa z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka (Dz.U. 2019 poz. 1095)</p>	<p>Rozszerzenie zakresu podmiotowego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie osoby polskiego pochodzenia są uprawnione do otrzymania Karty.

Źródło: opracowanie własne

3. Liczba wniosków o przyznanie Karty Polaka

Od momentu wprowadzenia Karty Polaka z roku na rok cieszy się ona rosnącym zainteresowaniem wnioskodawców. W 2008 r. o przyznanie tego dokumentu wnioskowało w konsulatach za granicami Polski niemal 16 tys. osób, podczas gdy dekadę później 37,5 tys. Dopiero w okresie pandemii Covid-19 zaobserwowano spadek liczby wnioskujących. Łącznie w latach 2008-2021 o Kartę Polaka ubiegało się 350 tys. osób, z czego największa grupa w Białorusi (162 tys.) i Ukrainie (niemal 147 tys.). W obu tych krajach złożono zatem 87% wszystkich wniosków o Kartę Polaka.

Po nowelizacji Ustawy o Karcie Polaka z 2016 r. znaczną liczbę (niemal 11,5 tys.) wniosków złożono też w Polsce – w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku. Pomimo poszerzenia obszaru obowiązywania Ustawy na cały świat nadal największym zainteresowaniem Karta cieszy w krajach byłego Związku Radzieckiego. Warto przy tym podkreślić, że miejsce (kraj) złożenia wniosku nie musi być tożsame z obywatelstwem wnioskującego – w nielicznych przypadkach wnioskujący ubiegali się bowiem o Kartę w konsulatach RP poza krajem obywatelstwa (zob. tab. 2).

Ponadto, powyższa liczba wnioskodawców obejmuje również osoby, które więcej niż raz aplikowały o Kartę, np. w rezultacie utraty jej ważności (po 10 latach), zagubienia, zmiany danych osobowych czy osiągnięcia pełnoletniości przez posiadacza. W okresie 2008-2021 z tych powodów wydano powtórnie ponad 130 tys. Kart. Na etapie wnioskowania o Kartę liczba odmów jest dość niewielka (około 1,5 tys.), ale w późniejszym okresie w przypadku części osób bywa ona automatycznie unieważniana z powodu otrzymania polskiego obywatelstwa lub pozwolenia na pobyt stały w Polsce (około 15 tys.). Dane Centralnego Rejestru Wydanych i Unieważnionych Kart Polaka przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych wskazują, że na koniec 2021 r. Kartą Polaka łącznie legitymowało się 200 tys. osób.

Tabela 2. Liczba złożonych wniosków o przyznanie Karty Polaka w okresie kwiecień 2008 – grudzień 2021 według miejsca złożenia wniosku

	2008*	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	RAZEM
Armenia	15	22	10	5	6	6	4	6	6	9	8	41	5	2	145
Azerbejdżan	22	13	0	15	16	12	13	9	12	13	29	28	15	31	228
Białoruś	4 821	7 601	9 021	10 198	12 491	13 463	12 835	13 079	12 707	15 713	14 624	15 261	10 908	9 139	161 861
Estonia	0	0	1	3	0	1	2	0	2	11	1	4	2	1	28
Gruzja	4	10	6	9	9	17	14	10	27	50	32	31	16	12	247
Kazachstan	214	356	284	288	227	236	283	208	426	385	373	301	188	218	3 987
Litwa	693	1494	936	1114	786	498	450	277	386	509	529	893	547	551	9 663
Łotwa	458	470	216	146	118	118	74	50	67	93	188	122	23	33	2 176
Mołdawia	123	117	98	126	229	175	159	249	191	162	160	117	36	121	2 063
Rosja	719	626	462	476	516	642	559	548	545	493	923	1069	547	912	9 037
Turkmenistan	7	8	13	33	4	0	0	0	0	0	3	4	3	1	76
Ukraina	8 656	13 175	8 270	9 223	8 726	8 334	9 915	9 533	13 007	13 098	15 889	12 737	6 460	9 605	146 628
Uzbekistan	39	25	18	0	67	142	109	93	41	36	53	37	21	30	711
Inne kraje ³	23	38	30	23	25	39	42	43	48	79	60	192	580	556	1 778
Wojewoda podlaski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 513	4647	3137	712	1433	11 442
Wojewoda lubelski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	100
RAZEM	15794	23955	19365	21659	23220	23683	24459	24105	27465	32164	37519	33974	20063	22745	350 170

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Rejestru Wydanych i Unieważnionych Kart Polaka, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (2022)

*dane za 2008 dotyczą okresu od kwietnia do grudnia

³ Pozostałe kraje, w których wnioskowano o Kartę Polaka, tym zwłaszcza kraje Europy Środkowo-Wschodniej i Ameryki Południowej. W wymienionym okresie najwięcej wniosków złożono w Czechach (786), głównie w ostatnich latach.

4. Ewolucja narracji wokół Karty Polaka w pracach Parlamentu RP

4.1. Lata 1989-1997: przywracanie pamięci o Polakach na Wschodzie i dyskusje o podwójnym obywatelstwie

W okresie PRL problematyka Polaków poza granicami kraju w dyskursie politycznym ograniczała się do obecności polskich emigrantów w państwach zachodnich, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych. Dopiero po transformacji ustrojowej i upadku Żelaznej Kurtyny kwestia licznej diaspory, w tym Polaków żyjących na obszarze poradzieckim, stała się trwałym elementem debaty politycznej (Kubiak i in. 1992), w tym także tematem podejmowanym podczas obrad Parlamentu RP. Co prawda, w początkowym okresie kwestia ta zajmowała poboczne miejsce, gdyż debatę zdominowały wyzwania związane z reformami gospodarczymi oraz układaniem na nowo stosunków z krajami sąsiadującymi, z biegiem lat nabierała jednak coraz większego znaczenia. W pierwszych latach po transformacji poruszano głównie wątki, które dotyczyły przywracania pamięci o rodakach na obczyźnie i uregulowania sprawy podwójnego obywatelstwa Polaków za granicą bez narażania relacji z państwami przez nich zamieszkałymi. Kwestie powrotów i innych form wsparcia rodaków mieszkających poza granicami kraju pojawiały się w dyskusji politycznych sporadycznie.

Konieczność nawiązania kontaktu z Polakami na obczyźnie zasygnalizowano już w **Sejmie „kontraktowym” (1989-1991)** wybranym w wyniku porozumień Okrągłego Stołu. Powołano wówczas Komisję Łączności z Polakami za Granicą (dalej zwaną „sejmową Komisją”), która odtąd w kolejnych kadencjach Sejmu odpowiadała za relacje z rodakami żyjącymi poza Polską⁴. Z kolei w Senacie w latach 1989-1991 funkcjonowała Komisja Emigracji i Polaków za Granicą, przemianowana w kolejnej kadencji na Komisję Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą (dalej zwaną „senacką Komisją”)⁵.

Po raz pierwszy szerzej o Polakach za granicą i ich ewentualnych powrotach rozmawiano podczas obrad Sejmu już w 1989 r. We wrześniu tego roku poseł Stanisław K. Wiąckowski wystosował do Premiera Tadeusza Mazowieckiego interpelację „w sprawie przywrócenia właściwych relacji pomiędzy Polską a 15-milionową emigracją”, argumentując, że po okresie „*stalinowskiego systemu*” nadszedł czas sprzyjający „*wprowadzeniu normalnych stosunków między Polakami w kraju i za granicą oraz nadrobieniu krzywd i odrobieniu strat pomiędzy Polską i Polonią*”⁶. Postulował zniesienie *Ustawy o obywatelstwie polskim z 1962 r.*, która umożliwia odebranie obywatelstwa Polakom będących obywatelami innych państw, a w jej miejsce proponował przywrócenie obywatelstwa tym, którzy „*czują się Polakami*

---

⁴ Jeszcze w IX kadencji Sejmu PRL (1985-1989) obradował Zespół Poselski ds. Polonii Zagranicznej, ale brak dostępu do materiałów sejmowych nie pozwala na ustalenie przebiegu jego prac (zob. Archiwum Sejmu PRL IX kadencji, <http://biblioteka.sejm.gov.pl/file/offline/tezaurus/22/tezaurus00007622.html>).

⁵ Stenogramy prac senackich Komisji z pierwszych lat również nie są dostępne (zob. Archiwum Senatu RP I kadencji, <http://ww2.senat.pl/k1/druk.html>).

⁶ Posiedzenie Sejmu RP nr 7 w dniu 12 września 1989, [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/C1A9EFDB6FC44E01C1257D20002CC6FE/\\$file/007_000006777.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/C1A9EFDB6FC44E01C1257D20002CC6FE/$file/007_000006777.pdf)

i których bezdusznie go pozbawiono”. Dotyczyło to zwłaszcza Polaków w ZSRR, gdyż „*pozbawienie ich obywatelstwa skutecznie pozbawiło ich możliwości powrotu do kraju*”⁷.

W odpowiedzi na tę interpelację ówczesny szef MSZ Krzysztof Skubiszewski zapewniał o pracach rządu nad nowymi przepisami, które miały dopuszczać posiadanie podwójnego paszportu i uprościć przywracanie obywatelstwa osobom, które utraciły go w wyniku decyzji władz PRL. Realistycznie zaznaczał jednak, że przywrócenie obywatelstwa i umożliwienie powrotów ze Wschodu wymagałoby nowych regulacji polsko-radzieckich, gdyż Polskę wiązała z ZSRR (a potem z państwami powstałymi po jego upadku) umowa o unikaniu podwójnego obywatelstwa. Ponadto, wskazywał iż „*wszystkim powracającym zapewnić trzeba w Polsce mieszkanie, miejsce pracy, a także wobec braku stosownych umów z ZSRR – renty i emerytury ze skarbu państwa*”, co jednak ze względu na „*krytyczny stan naszego bilansu płatniczego*” musiało zostać odłożone na przyszłość⁸. Zastanawiał się przy tym, czy powroty te są realne, gdyż „*zmiany polityczne i prawne zachodzące w ZSRR (...) dają tamtejszym Polakom szansę utrzymania ich polskości na miejscu, tam gdzie są, bez potrzeby wracania do kraju*”⁹. Powyższe głosy były jedynymi dotyczącymi Polonii w tamtej kadencji Sejmu. W lipcu 1990 r. doszło do pierwszego czytania nowelizacji *Ustawy o obywatelstwie*, ale prac nie ukończono przed rozwiązaniem Sejmu „kontraktowego”, co nastąpiło w październiku 1991 r.¹⁰

Pomimo zapewnień o zainteresowaniu parlamentarzystów sytuacją Polaków na obczyźnie, problematyka ta nie była szerzej poruszana także w kolejnych latach. Podczas kadencji pierwszego w pełni demokratycznie wybranego **Parlamentu RP (1991-1993)** regularnie spotykały się sejmowe i senackie Komisje zajmujące się Polakami za granicą, to podczas głównych obrad obu izb wątki polonijne pojawiały się sporadycznie i ostatecznie nie przyniosły żadnych konkretnych propozycji ustaw adresowanych do polskiej diaspory.

Kwestia Polaków na obczyźnie zaczęła pojawiać się w sposób systematyczny w pracach **Parlamentu RP kolejnej kadencji (1993-1997)**¹¹. Zainicjowano wówczas debatę nad repatriacją Polaków z terenów byłego ZSRR, która na kolejne lata zdominowała parlamentarną dyskusję wokół kwestii diaspory (por. Łucka 2021). Od początku obecne były też głosy za objęciem programem powrotów rodaków z całego świata, nie tylko ze Wschodu. Podczas obrad sejmowej Komisji w 1994 r. Stanisław Dobrzański (MSZ) deklarował, że „*Rząd zamierza pójść w kierunku ujednolicenia prawa do powrotu do ojczyzny wszystkich Polaków. Wiemy, że Kazachstan – w mniejszym lub większym stopniu – będzie preferowany w polityce rządu*”¹², ale już w lutym 1995 r. Jerzy Zimowski (MSW) przyznawał, że państwo polskie nie jest jeszcze gotowe na powszechną i masową repatriację: „*Ilu Polaków, cudzoziemców polskiego pochodzenia możemy przyjąć na przykład w ramach repatriacji do Polski? Jakie kwoty*

---

⁷ Ibidem.

⁸ Posiedzenie Sejmu RP nr 13 w dniach 23-24 września 1989, [https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/9857DD2EF8C71D93C1257D20002CC704/\\$file/013_000006939.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/9857DD2EF8C71D93C1257D20002CC704/$file/013_000006939.pdf)

⁹ Ibidem.

¹⁰ Projekt ustawy o obywatelstwie polskim, 25 lipca 1999, <https://orka.sejm.gov.pl/procx.nsf/0/CC2AFD5E3C935CEAC12574640020C6D5?OpenDocument>

¹¹ Archiwum Sejmu RP II kadencji: <https://www.sejm.gov.pl/archiwum/prace/kadencja2/prace2.htm>

¹² Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 19 w dniu 26 sierpnia 1994, <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/8C74591D142358F2C1256B72004C1E93?OpenDocument>

migracyjne moglibyśmy wyznaczyć i ile to będzie kosztowało? (...) to trzeba by jakoś skalkulować, ile osób możemy w ramach polityki migracyjnej w Polsce przyjmować”¹³.

Symboliczne znaczenie dla relacji z polską diasporą w tym okresie miała debata, która odbyła się w Senacie w marcu 1997 r. z udziałem przedstawicieli instytucji działających na rzecz Polaków za granicą¹⁴. Po raz pierwszy w szerszym zakresie na forum parlamentu poruszano sprawę kondycji polskiej emigracji i adekwatności działań państwa wobec środowisk polonijnych. Efektem debaty było przyjęcie *Uchwały Senatu z dnia 5 marca 1997 r. w sprawie więzi Polaków i Polonii z Macierzą*, w której zapisano, iż „Każdy Polak za granicą posiadający polskie obywatelstwo, winien mieć takie same prawa jak Polak mieszkający w kraju”, a także „Władze III Rzeczypospolitej powinny doprowadzić do szybkiego przywrócenia obywatelstwa polskiego naszym rodakom, zwłaszcza na Wschodzie, którzy sobie tego życzą”¹⁵. Było to wyraźne potwierdzenie woli uregulowania sytuacji rodaków za granicą, w szczególności w zakresie przywracania polskiego obywatelstwa oraz powrotów do kraju.

Początek repatriacji należy datować na maj 1996 r. Pierwotnie podstawą dla jego funkcjonowania była decyzja administracyjna rządu z 14 maja 1996 r. (a nie stosowna ustawa), na podstawie której wydano instrukcję konsularną wprowadzającą tryb załatwiania spraw repatriacyjnych, który obejmował w tamtym czasie Polaków z całego świata¹⁶. Przyjazd uzależniano od posiadania zaproszenia z polskiej gminy, gdyż w ramach możliwych wcześniej indywidualnych powrotów (na bazie zaproszeń od osób fizycznych lub fundacji) nie istniały gwarancje opieki nad repatriantem w Polsce¹⁷.

Właściwe ramy prawne repatriacja uzyskała wraz z *Ustawą z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach*, która – do czasu uchwalenia właściwej *Ustawy z dnia 9 grudnia 2000 r. o repatriacji* (por. poniżej) – częściowo regulowała ten program¹⁸. Nowe przepisy opierały program na gminach, które dysponowały – w odróżnieniu od władz centralnych – lokalami mieszkalnymi i innymi formami wsparcia (refundowanymi potem z budżetu centralnego). Ze środków państwa oferowano natomiast wsparcie finansowe przekazywane za pośrednictwem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”. Na każdy rok miał być ustalany limit repatriacyjny, przy czym przewidywano, że będzie on „zależec od możliwości absorpcji repatriantów przez gminy, a to ma niewątpliwie związek z wielkością budżetów gmin, ze stosunkiem mieszkańców gmin do spraw repatriacji”¹⁹. Pomimo obaw co do przyjęcia repatriantów przez lokalne społeczności,

¹³ Posiedzenie Senatu RP nr 40 w dniu 2 lutego 1995, <http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/040/40spr1.pdf>

¹⁴ Więcej o dyskusji wokół tej uchwały zob. Posiedzenie Senatu RP nr 93 w dniu 4 marca 1997, <http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/093/93spr1.pdf>, Posiedzenie Senatu RP nr 93 w dniu 5 marca 1997, <http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/093/93spr2.pdf>

¹⁵ Uchwała Senatu RP z dnia 5 marca 1997 w sprawie więzi Polaków i Polonii z Macierzą, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19970160147/O/M19970147.pdf>

¹⁶ Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji - z upoważnienia ministra - na interpelację nr 7060 w sprawie nierównego traktowania repatriantów przybyłych z azjatyckiej części byłego ZSRR, 8 października 2001 r., <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/6C32DBE3>

¹⁷ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 21 w dniu 22 kwietnia 1999, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2981F23A74541F8CC1256B730036AA9B?OpenDocument>

¹⁸ Projekt ustawy o cudzoziemcach, druk nr 1245, 15 września 1995, <https://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/opisy/1245.htm>; Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 29 stycznia 1998, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument>

¹⁹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 49 w dniu 3 lipca 1996, <http://orka.sejm.gov.pl/biuletyn.nsf/e7da7ae89713a06c1256b6e0044f66b/7d84dd2b475fcb75c1256b7200503762?OpenDocument>

zakładano, że w samym 1996 r. powróci sto rodzin z Kazachstanu, a w kolejnych latach liczba ta będzie rosła. Tak niewielką skalę repatriacji tłumaczono nie tylko ograniczeniami budżetu, ale i wątpliwościami, czy jest „*autentyczne zainteresowanie społeczeństwa polskiego sprawą repatriacji*”²⁰. Za wyborem Kazachstanu na zainicjowanie powrotów przemawiała nie tylko sytuacja bytowa tamtejszych Polaków, ale i względy prawne, gdyż – inaczej niż wiele państw byłego ZSRR – państwo to nie było sukcesorem umowy między ZSRR a Polską o unikaniu podwójnego obywatelstwa.

Warto podkreślić, że w tym okresie pojawił się po raz pierwszy w debacie politycznej pomysł wprowadzenia Karty Polaka, sformułowany przez przewodniczącego sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą Leszka Moczulskiego (Konfederacja Polski Niepodległej, KPN)²¹. Miała ona być odpowiedzią na problemy z wielokrotnym przekraczaniem polskiej granicy przez Polaków ze Wschodu, którzy – zgodnie z regulacjami własnych państw – nie mogli posiadać podwójnego obywatelstwa. Moczulski w październiku 1996 r. wskazywał, że nadawanie polskiego obywatelstwa mieszkającym w krajach sąsiednich osobom polskiego pochodzenia może rodzić poważne napięcia międzypaństwowe, gdyż osoby te musiałyby dopełniać obowiązków (np. służby wojskowej) w obu państwach. Jako rozwiązanie należało zatem rozważyć „*możliwość wydawania Polakom chcącym być obywatelami innych krajów, tzw. Karty Polaka, która uprawniałaby między innymi do nabywania nieruchomości na terenie Polski, służyłaby za wizę i nadawała pewne uprawnienia osobom, które nie są polskimi obywatelami*”²². Pogłębione dyskusje na ten temat miały powrócić jednak dopiero w kolejnych latach.

4.2. Lata 1997-2001: Ustawa o repatriacji i początek dyskusji wokół Karty Polaka

Wyraźne przyspieszenie prac nad uregulowaniem relacji z Polakami za granicą miało miejsce w latach 1997-2001. Podjęto wówczas kluczowe dla tej grupy inicjatywy ustawodawcze. W 1997 r. złożone zostały dwa (rządowy i senacki) projekty *Ustawy o obywatelstwie polskim* (uchwalono ostatecznie 29 czerwca 2000 r. projekt rządowy)²³. Pod koniec 1998 r. złożono dwa kolejne senackie projekty: *Ustawy o repatriacji* (uchwalony 9 listopada 2000 r.)²⁴ i *Ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia* (nieuchwalony)²⁵.

W prace nad tymi regulacjami ponownie aktywnie włączyły się zajmujące się Polakami za granicą komisje obu izb Parlamentu RP. Istotny głos mieli także przedstawiciele organizacji reprezentujących Polaków za granicą. Podczas obrad sejmowej Komisji na początku 1998 r.

---

²⁰ Ibidem.

²¹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 51 w dniu 2 października 1996, <https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/e7da7aee89713a06c1256b6e0044f66b/0e6716f37007e465c1256b720050a132?OpenDocument>

²² Ibidem.

²³ Ustawa z dnia 29 czerwca 2000 r. o obywatelstwie polskim

²⁴ Projekt ustawy o repatriacji, druk nr 1204, 28 kwietnia 1999, <http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/1204.htm>

²⁵ Projekt ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, druk nr 1206, 28 kwietnia 1999, <http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/1206.htm>

apelowali oni o większe wsparcie dla powrotów do Polski. Powoływali się na obowiązek moralny wobec pozbawionych obywatelstwa polskiego rodaków ze Wschodu, zwłaszcza tych żyjących w trudnych warunkach w Kazachstanie. Andrzej Stelmachowski (Prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”) podkreślał, że: *„repatriacja Polaków jest nie tylko obowiązkiem moralnym, jako że nikt tam nie pojechał dobrowolnie, ale również obowiązkiem związanym z przyczynami czysto praktycznymi, że nasi rodacy po prostu nie mają tam czego szukać”*²⁶.

Od początku wątpliwości budził bowiem zakres dotychczasowej akcji repatriacyjnej. Pierwotnie optymistycznie zakładano, że dzięki oparciu programu na budżetach gmin repatriacja obejmie większość zainteresowanych przyjazdem do kraju. W rzeczywistości, choć program obejmował jeszcze cały świat, repatriacja postępowała bardzo powoli. Do końca 1997 r. przyjechało do kraju około 300 rodzin z Kazachstanu, przy czym tamtejsi Polacy oceniali łączną liczbę potencjalnych repatriantów na najwyżej 20 tys. osób²⁷. W tym samym roku złożono około 900 wniosków repatriacyjnych w 17 krajach (głównie w krajach byłego ZSRR, ale i Austrii, Danii czy Kanadzie). Największą przeszkodą była konieczność prefinansowania kosztów repatriacji przez samorządy, które robiły to niechętnie, w związku z czym duża część środków z budżetu państwa przeznaczonych na refundację tych kosztów nie była wykorzystywana²⁸. Łącznie, w latach 1996-1998 zaproszenia wystawiło 365 gmin (15% wszystkich gmin w Polsce) dla około 1600 osób. Narzekał na to Edward Daszkiewicz (Akcja Wyborcza „Solidarność”, AWS): *„Wstydę się za te wszystkie gminy, które nie podjęły hasła <<w każdej gminie jedna rodzina z Kazachstanu>>. Przecież nie trzeba by mówić o żadnym problemie repatriacji, skoro każda z około 2600 istniejących w Polsce gmin przyjęłaby jedną rodzinę z Kazachstanu. To by całkowicie załatwiło problem repatriacji i w Kazachstanie pozostałyby tylko niedobitki”*²⁹. Z czasem przepisy repatriacyjne liberalizowano (repatrianci mogli też być zapraszani przez osoby fizyczne lub prawne), ale nie przyniosło to zauważalnego wzrostu liczby przyjazdów do Polski w ramach repatriacji.

Środowiska polonijne postulowały, aby korzystać z rozwiązań wprowadzonych w Niemczech, gdzie proces repatriacji z krajów byłego ZSRR osiągnął skalę masową. Leszek Moczulski uznał repatriację w wydaniu polskim za „grę pozorów”: *„Repatriację prowadzą Niemcy. Być może poszczególne procedury trwają tam trzy lata, ale nie zmienia to faktu, że ta akcja obejmuje miliony osób”*³⁰. Piotr Stachańczyk (MSZ) przyznawał, że skala repatriacji do Niemiec od początku lat 1990. robiła wrażenie (miała sięgać 1 mln osób), ale naśladowanie tamtejszych regulacji byłoby w Polsce niemożliwe. W Niemczech zastosowano ostrzejsze kryteria weryfikacyjne, w tym egzaminy językowe, a osoby repatriowane kierowano do ośrodków adaptacyjnych, co jednak nie chroniło ich przed problemami integracyjnymi.

²⁶ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 29 stycznia 1998, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument>

²⁷ Posiedzenie sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych nr 114 i sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 31 w dniu 20 października 1999,

<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument>

²⁸ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 21 w dniu 22 września 1999,

<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2981F23A74541F8CC1256B730036AA9B?OpenDocument>

²⁹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 29 stycznia 1998,

<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument>

³⁰ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 21 w dniu 22 września 1999,

<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2981F23A74541F8CC1256B730036AA9B?OpenDocument>

W rezultacie, jak wyjaśniał Stachańczyk: „*Doświadczenia są dosyć cenne, ale raczej przez nas nie do wykorzystania, w Polsce nie jesteśmy w stanie prowadzić repatriacji o charakterze masowym*”³¹. Zapewne miał na uwadze także kwestie finansowe – system wprowadzony przez Niemcy był efektywny, ale i kosztowny.

W dyskusji nad przyjazdami Polaków w ramach repatriacji podnoszono także argumenty natury praktycznej, a nie tylko „moralnego zadośćuczynienia”. Pojawiały się nieliczne głosy uznające repatriację za czynnik potencjalnie równoważący niekorzystne saldo migracyjne w kraju i łagodzący spodziewane problemy demograficzne. Zbigniew Szymański (AWS) widział w repatriacji szansę na wyhamowanie procesów „wynaradawiania” Polski: „*w ciągu ostatnich siedmiu lat w Polsce osiedliło się na stałe 200 tys. obcokrajowców, przeważnie nie Polaków. Skoro Polaków z Kazachstanu byliśmy w stanie przyjąć tylko 300 rodzin oznacza to, że proporcje te są dla nas kompromitujące. Musimy sobie zdawać sprawę z tego, że nie ma w Polsce zastępowalności pokoleń i że w przyszłym roku być może będzie ujemny przyrost naturalny, a obecnie wynosi on prawie zero. Gdy uwzględni się stratę migracyjną można sądzić, że tubylcza ludność Polski w swojej liczbie ulega zmniejszeniu*”³².

Wobec niesatysfakcjonującego stanu repatriacji na posiedzeniu sejmowej Komisji 8 września 1998 r.³³, po raz pierwszy szerzej dyskutowano pomysł wprowadzenia równoległe z nowymi przepisami repatriacyjnymi uzupełniającego instrumentu prawnego w postaci Karty Polaka, adresowanego do Polaków w krajach, które wykluczały posiadanie podwójnego obywatelstwa, a więc nie tylko państw powstałych po rozpadzie ZSRR, ale także np. Niemiec. Ponownie w debacie pojawiły się argumenty dotyczące relacji międzypaństwowych, które wyartykułował Piotr Stachańczyk (MSZ) wskazując na zagrożenie dla stosunków z tymi krajami (a więc i zamieszkujących je Polaków) przy przyznawaniu drugiego (polskiego) obywatelstwa, dlatego postulował wprowadzenie Karty Polaka. Argumentował on, iż nadawanie obywatelstwa wywoła konflikt z władzami kraju pochodzenia: „*Będzie to konflikt z państwem polskim – pojawią się zarzuty o odwracanie historii i następstw II wojny. Takie działania mogą też spowodować pogorszenie sytuacji polskiej grupy mniejszościowej. Ten proces prowadzi do utraty zaufania. Do czego bowiem prowadzi posiadanie drugiego obywatelstwa. Zdecydowanie do prób unikania obowiązków obywatelskich, a w szczególności do prób unikania obowiązkowej służby wojskowej*”³⁴. Dlatego Karta, czyli dokument „*który pozwalałby uzyskać obywatelstwo w momencie przyjazdu do Polski, gdzie można by dyskutować nad kryteriami tego przyjazdu, wydaje nam się znacznie lepsza*”³⁵. Co ciekawe zatem, w koncepcji rządu Karta miała wówczas uprawniać (podobnie jak status repatrianta) do uzyskania obywatelstwa wraz z powrotem do kraju.

Bardziej kompleksowy pomysł na tę sprawę przedstawiła w końcu 1998 r. senacka Komisja. Były to wspomniane projekty *Ustawy o repatriacji*, który przewidywał powrót w drodze wize repatriacyjnej wydawanej przez konsulaty, ale i uzyskanie statusu repatrianta przez osoby żyjące już w Polsce oraz *Ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzenia*

---

³¹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 29 stycznia 1998, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument>

³² Ibidem.

³³ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 8 września 1998, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/0E17919C5536A929C1256B73003A4C74?OpenDocument>

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia. Ostatni projekt był skierowany do osób, które nie mogły odzyskać obywatelstwa (byłych obywateli RP i ich potomków czy osób, którzy na skutek wojny znaleźli się poza granicami kraju, głównie na Kresach Wschodnich) i nadawał przywilej swobodnego wjazdu do Polski (w odróżnieniu od innych cudzoziemców).

Podczas pierwszego czytania senackich projektów we wrześniu 1999 r. senator Janina Sagatowska (AWS) uzasadniała w imieniu projektodawców, że dziejową rekompensatą za „*prześladowania ze strony różnych totalitaryzmów*” powinien być pakiet ustaw, który regulowałby relacje państwa wobec rodaków o różnym statusie prawnym i przyczynach pozostawania poza krajem: „*czas najwyższy, by po 10 latach wolnej Rzeczypospolitej upomnieć się o tę część narodu polskiego (...) Obrazowo rzecz ujmując: Matka mająca na przykład pięcioro dzieci nie powie, że ma za mało chleba. Może dać skromne porcje, ale chleb musi się znaleźć dla wszystkich dzieci. Szczególnie dotyczy to dzieci, które złożyły swoją ofiarę w postaci ciężkiego życia, deportowania, tak jak w Kazachstanie. To była ofiara i powinniśmy wreszcie mieć odwagę powiedzieć: tak, pamiętamy o was, dziękujemy, a także, co ważne, że miejsce Polaka, jeżeli tylko Polak sobie tego życzy, jest w ojczyźnie*”³⁶.

Senacki projekt dotyczący repatriacji miał być wypełnieniem normy konstytucyjnej, tj. art. 52 ust. 5. Konstytucji RP stanowiącego, że „*Osoba, której pochodzenie polskie zostało stwierdzone zgodnie z ustawą, może osiedlić się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na stałe*”. Inaczej niż w przyjętej ostatecznie rok później *Ustawie o repatriacji* (por. poniżej), proponowane przez Senat regulacje skierowane były do wszystkich Polaków (podtrzymanie realizowanej do tego czasu w trybie rozporządzenia repatriacji), gdyż – jak uzasadniała Sagatowska – „*nie możemy dyskryminować Polaków, ponieważ nie czyni tego konstytucja w swoim zapisie w art. 52, więc każdy, kto jest Polakiem, może wrócić do ojczyzny na stałe, tylko nie każdego na to stać*”³⁷. Spodziewano się, że liczba chętnych może sięgać 50 tys. osób, co budziło obawy o szanse sfinansowania repatriacji przez państwo.

Do Polaków, których miała nie obejmować przygotowywana rządowa *Ustawa o obywatelstwie* kierowano *Ustawę o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do narodu polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia*. Dokument ten miał poświadczać polską narodowość lub polskie pochodzenie oraz umożliwiać swobodny wjazd i nieograniczony czasowo pobyt w kraju bez obowiązku posiadania środków na utrzymanie. Miał też uprawniać do dostępu do szkół publicznych i opieki zdrowotnej w Polsce. Konsul miał wydawać Kartę na czas nieokreślony bez warunku znajomości języka, gdyż nie wszyscy mieli szansę nauczania się go.

W dyskusji nad oboma projektami posłowie zgłaszali wątpliwości dotyczące zgodności proponowanych regulacji z prawem międzynarodowym oraz ich wpływem na stosunki nie tylko z sąsiadami, ale także z krajami unijnymi.). Zwracał na to uwagę Piotr Stachańczyk (MSWiA) wskazując, że co prawda proponowana ustawa nie stała w sprzeczności z prawem UE (*ethnic cards* nie były przedmiotem regulacji ustawodawstwa europejskiego), ale jej wprowadzenie mogło wywołać napięcia z sąsiadami, co było szczególnie ważne wobec planów dołączenia Polski do strefy Schengen. Potwierdzał on, że „*mamy do czynienia z sytuacją, kiedy*

---

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

planuje się zezwolenia na pobyt nieograniczony w czasie dla niemożliwej - dzisiaj przynajmniej - do określenia liczby osób zamieszkujących w krajach sąsiadujących, przy nie do końca jasnych kryteriach czy definicjach, komu tak naprawdę ta karta może być przyznana. W naszej ocenie - stwierdzam to z przykrością - w obecnym brzmieniu ten projekt grozi niestety otwarciem wschodniej granicy Polski - i tak będzie odbierany przez naszych partnerów unijnych”³⁸.

Więcej wątpliwości do senackiego projektu przedstawił ówczesny wiceminister MSZ Radosław Sikorski. Wskazywał, że proponowana procedura stwierdzania pochodzenia polskiego przez konsulów byłaby niezgodna z prawem UE, do której aspirowała Polska i ogólnymi standardami międzynarodowymi: *„Dokument spotkania kopenhaskiego KBWE, konwencja Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, traktaty dwustronne podpisane przez Polskę wyraźnie stwierdzają, że poczucie narodowe jest sprawą indywidualnego wyboru danej osoby, a nie uznania bądź nieuznania przez instytucje państwowe jakiegokolwiek państwa. W odróżnieniu od obywatelstwa jednoznacznie określanego przez prawo narodowość jest stanem świadomości każdego człowieka i wynikającą z tego stanu jego identyfikacją z daną grupą etniczną, dlatego też niemożliwe jest zadekretowanie świadomości narodowej człowieka”³⁹*. Podkreślał, że wprowadzenie zasady uznaniowości w rozstrzygnięciu pochodzenia może osłabić pozycję mniejszości polskich w krajach zamieszkania: *„ich sytuacja w różnych państwach nie zawsze jest zadowalająca (...) proponowany projekt ustawy może być dla takich państw wygodnym instrumentem, który może być wykorzystany do osłabienia pozycji mniejszości polskiej. Jeśli bowiem władze polskie jednostronnie odchodzą od uznanego standardu europejskiego, otwiera to drogę do podobnych działań innych państw. Mogą one wtedy próbować określać, kto należy do mniejszości polskiej, a kto nie”⁴⁰*. Wreszcie, wskazywał na niewielkie możliwości finansowe obsługi rozszaniych po świecie rodaków, którzy w Polsce dysponowaliby równymi obywatelom RP prawami socjalnymi: *„Finansowo ustawa jest otwarta, co stanowić może pewne zagrożenie dla budżetu państwa i gmin, które również musiałyby zostać zaangażowane w wypłatę świadczeń na pomoc społeczną”⁴¹*. Analizy służb konsularnych wskazywały bowiem, że tylko za wschodnią granicą uprawnionych do otrzymania Karty mogło być 1,5-2 mln osób. Zakładano wówczas jednak, że Karta obejmować będzie cały świat, a starania o jej uzyskanie mógłby podjąć każdy z – jak szacowano – 17-milionowej polskiej diaspory. Wobec wątpliwości prawnych i trudności w ustaleniu kosztów wprowadzenia Karty rząd proponował w jej miejsce – jak mówił Sikorski – *„konkretne wsparcie dla Polonii i Polaków za granicą (...), które bezpośrednio przekładałyby się na poprawę ich sytuacji”⁴²*. Miało ono obejmować: 1) zwiększenie środków finansowych na repatriację celem przyspieszenia przyjazdów z azjatyckiej części byłego ZSRR; 2) strukturalną pomoc dla Polaków na Wschodzie, np. ofertę stypendialną umożliwiającą młodzieży polskiej naukę na większą niż dotąd skalę, także w państwach zamieszkania; 3) szersze działania na

---

³⁸ Posiedzenie Sejmu RP nr 111 w dniu 19 czerwca 2001, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/main/1302F195>

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

rzecz poprawy ich sytuacji ekonomicznej i pozycji społecznej, np. poprzez utworzenie funduszu wspierania przedsiębiorczości polonijnej⁴³.

Na posiedzeniu sejmowej Komisji w czerwcu 2000 r. ponownie dyskutowano projekt *Ustawy o repatriacji* i podniesiono kwestię ograniczenia listy krajów, z których mogą pochodzić repatrianci⁴⁴. Rząd proponował, aby ze względów finansowych repatriacją objąć tylko Polaków z azjatyckiej części byłego ZSRR, a Kartą – rodaków z całego świata. Po początkowo negatywnej ocenie senackiego projektu Karty Polaka stanowisko rządu uległo zatem zmianie. Jarosław Mojsiejuk (MSWiA) wskazywał, że celem powinna być „*najszybsza repatriacja Polaków, którzy są w najtrudniejszej sytuacji. Faktem jest, że w takiej właśnie sytuacji są Polacy zamieszkujący w Azji i na Syberii. Zgodnie z projektem ustawy ludziom tym musimy zapewnić mieszkanie i pracę. Jeżeli zatem chcielibyśmy repatriować wszystkich Polaków ze Wschodu, wówczas wspomniana grupa byłaby bardziej liczna (...) potencjalny krąg repatriantów z tego obszaru będzie liczył miliony osób. Niestety, budżet nie jest w stanie sfinansować repatriacji tak wielu osób. Zwracam jednak uwagę na fakt, że między innymi dla tych Polaków projektuje się Kartę Polaka albo dokument uprawniający do osiedlenia się na terytorium RP*”⁴⁵. Stanowisko to popierał Stelmachowski (Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”), który wskazywał na brak interesu Polski w repatriacji z całego ZSRR: „*Chciałbym zapewnić pomoc możliwie największej liczbie Polaków. Niestety, istnieją praktyczne ograniczenia. Już teraz obserwujemy exodus, zwłaszcza z terenów Ukrainy. W rezultacie wciąż brakuje miejsc dla Polaków z Kazachstanu i Syberii. Po drugie, należy się zastanowić, czy w naszym narodowym interesie jest ściąganie do Polski ludzi z dawnych kresów wschodnich. Moim zdaniem należy raczej wzmacniać znaczenie Polski na tamtych terenach. Reasumując proponuję, aby początkowo repatriować Polaków z dalekiego Wschodu. Następnie Rada Ministrów w miarę możliwości i w zależności od okoliczności będzie mogła rozszerzyć wspomniany proces na Polaków zamieszkujących inne tereny*”⁴⁶.

Ostatecznie 9 listopada 2000 r. uchwalono *Ustawę o repatriacji*. Weszła w życie z początkiem 2001 r. i umożliwiała ubieganie się o wizę repatriacyjną osobom polskiego pochodzenia i ich potomkom z ograniczonego terytorialnie obszaru (art. 9): Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu i azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. Ustawa definiowała pojęcie „repatrianta”, jako osoby pochodzenia polskiego, która przybyła do Polski na podstawie wizy wjazdowej w celu repatriacji z zamiarem osiedlenia się na stałe (art. 1 ust. 2), jednocześnie przesądzała o tym, że osoby te nabywały obywatelstwo RP w chwili przekroczenia granicy państwa polskiego (art. 4). Repatrianci wraz z uzyskaniem obywatelstwa uprawnieni byli też do szeregu świadczeń ze strony państwa (por. Łucka 2019).

Po (tymczasowym) uregulowaniu sprawy repatriacji powrócono do pomysłu Karty Polaka jako instrumentu uzupełniającego dla repatriacji. Warto zwrócić uwagę, że prace nad *Ustawą o Karcie Polaka i trybie potwierdzania przynależności do narodu polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia* na wszelkich etapach jej przygotowywania

---

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 43 w dniu 8 czerwca 2000, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2ED8A70E889273C4C1256B73003C1862?OpenDocument>

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

w obu izbach parlamentu odbywały się ponad podziałami politycznymi (por. Pudzianowska 2021). Przewodniczący sejmowej Komisji Ryszard Czarnecki (AWS) podczas drugiego czytania projektu w czerwcu 2001 r. podnosił wyjątkowość proponowanych rozwiązań na tle Europy: *„ustawa, jeżeli wejdzie w życie, byłaby czymś wyjątkowym w skali europejskiej, jeśli nie szerzej. Tylko jeden kraj w Europie, o ile mi wiadomo, Słowacja, przyjęła podobną ustawę, chodzi o Kartę Zagranicznego Słowaka. Ustawę przyjęto przed czterema laty, w 1997 r.”*⁴⁷.

Podstawowym celem Karty Polaka miało być zapewnienie stałego i ułatwionego (bez wiz i innych opłat) kontaktu z ojczyzną osobom polskiego pochodzenia, które nie mogły przyjąć obywatelstwa RP (np. ze względu na nieuznawanie podwójnego paszportu w krajach zamieszkania). I choć projekt adresowany był do Polaków na całym świecie, nie ukrywano, że służy głównie rodakom na Wschodzie, których nie objęła repatriacja, a którzy doświadczali największych trudności przy wjeździe do kraju. Czarnecki powtórzył wcześniejsze uzasadnienia, iż Karta miała być rekompensatą, by jej posiadacze *„byli lepiej traktowani niż cudzoziemcy nie związani przeszłością z Polską”*, gdyż *„ludzie, którzy za wierność polskości, za pozostanie przy polskości, zapłacili, a czasem płacą wielką cenę, powinni być uznawani przy wjeździe do Polski za swoich, a nie za obcych, za Polaków, których los, nieraz dramat historii rzucił poza Polskę; a zresztą bardzo często to nie oni przekraczali granicę Rzeczypospolitej, lecz to granica bez ich wiedzy, zgody, akceptacji, wbrew nim ich przekraczała”*⁴⁸. Projekt ustawy zakładał też inne uprawnienia na terytorium RP, w tym prawo do pracy i prowadzenia działalności gospodarczej, prawo do nauki oraz świadczeń pomocy społecznej i opieki zdrowotnej na zasadach równych obywatelom RP.

W toku dalszej dyskusji nad projektem ustawy zgadzano się, że historyczne krzywdy tamtejszych Polaków powinny zostać wynagrodzone, niezależnie od kosztów jej wprowadzenia. Jak mówił poseł Michał Tomasz Kamiński (AWS): *„Wyciągnięcie ręki przez państwo polskie – nawet jeśli będzie się to wiązać z pewnymi kosztami – do obywateli Rzeczypospolitej, do Polaków mieszkających na swej rodzinnej ziemi, która dziś z powodu gwałtu historycznego zadanego Rzeczypospolitej przez Niemcy hitlerowskie i stalinowski Związek Sowiecki nie należy do Polski, wydaje się być konieczne (...) naród polski jest narodem niezależnie od tego, gdzie w wyniku wydarzeń historycznych dzisiaj zamieszkuje. Polacy mieszkający na Litwie, na Białorusi czy na Ukrainie są Polakami, są integralną częścią narodu polskiego”*⁴⁹. Niemniej, podnoszono ponownie, że – w przeciwieństwie do wprowadzonej w tym samym czasie Karty Węgry – Karta Polaka nie powinna zagrażać stosunkom z państwami, w których mieszkają Polacy. Wit Michalski (SLD) zauważał: *„po uchwaleniu w pierwszych miesiącach tego roku Karty Węgry sąsiadujące kraje Rumunia i Słowacja złożyły zastrzeżenia do Brukseli i Karta Węgry staje się dziś problemem konfliktu europejskiego. Myślę, że polskie służby dyplomatyczne muszą uzyskać przychylną postawę państw, w których żyją duże społeczności Polaków, do tej instytucji”*⁵⁰.

---

⁴⁷ Posiedzenie Sejmu RP nr 111 w dniu 19 czerwca 2001, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/main/2B309CD8>

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

Negatywną opinię w zakresie zgodności projektu z prawem unijnym wyraził też Komitet Integracji Europejskiej⁵¹. Stwierdzono w niej, że uprzywilejowanie pewnej grupy cudzoziemców przy przyznawaniu wiz nie tylko łamie prawo UE, ale budzi również „wątpliwości w świetle niektórych powszechnie uznanych dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących niedyskryminacji”. Co więcej, projekt Ustawy „wprowadzając rozstrzygnięcia dotyczące dostępu jej posiadaczy do różnych świadczeń społecznych – np. w zakresie prawa do nauki na terytorium RP, na takich samych prawach jak obywatele RP (art. Ust 1 pkt 4 projektu ustawy) – w korzystniejszy sposób niż przewidują to przepisy dotyczące cudzoziemców, tworzy szczególnie uprzywilejowaną kategorię cudzoziemców, dyskryminując tym samym pozostałych”. Konkludowano zatem, iż zapisy senackiego projektu są „niezgodne z prawem Unii Europejskiej, jak również polskim stanowiskiem negocjacyjnym w obszarze <<wymiar sprawiedliwości i sprawy wewnętrzne>>”.

Wobec owych krytycznych głosów na sejmowej Komisji w lutym 2001 r. podjęto ostatnią przed zakończeniem kadencji próbę wprowadzenia poprawek do projektu ustawy. Czarnecki argumentował, iż Karta mogłaby przynieść korzyści gospodarce: „Chodzi o podatki, które będą płacili nasi rodacy, którzy korzystając z dokumentu Karta Polaka, będą przyjeżdżać do kraju i tutaj pracować. Myślę, że to w znaczący sposób zmniejsza koszty wprowadzenia tego projektu ustawy w życie”⁵². Wojciech Tyciński (MSZ) wskazywał zaś, iż liczba beneficjentów (koszty ustawy) będzie zależęć od uprawnień posiadaczy Karty: „Przedstawiciele mniejszości polskich na Wschodzie, czyli środowisk najbardziej zainteresowanych tą ustawą, stwierdzają wprost, że jeżeli posiadaczowi Karty Polaka będzie przyznane prawo do pracy, to zainteresowanie będzie bardzo duże”⁵³. Pomimo przygotowania stosownych poprawek ostatecznie prace nad projektem przerwano. Przed zakończeniem kadencji Sejmu połączone w tej sprawie Komisje (Łączności z Polakami za Granicą oraz Administracji i Spraw Wewnętrznych) nie zebrały jednak kworum na dwóch posiedzeniach w lipcu 2001 r. i nie mogły rozpatrzyć uwag zgłoszonych przez Sejm. Proces legislacyjny został ostatecznie wstrzymany bez konkretnych rezultatów.

4.3. Lata 2001-2007: Ustawa o Karcie Polaka z 2007 r. w kontekście negocjacji akcesyjnych do Unii Europejskiej (2001-2004) i strefy Schengen (2004-2007)

Po okresie wzmożonych dyskusji o sytuacji Polaków za granicą w kolejnej **kadencji Parlamentu RP (2001-2005)** kwestia repatriacji i Karty Polaka niemal całkowicie zniknęła z obrad obu izb. Należy przypisać to zmianie rządu (władzę przejął Sojusz Lewicy demokratycznej, SLD) i koncentracji parlamentarzystów na kwestii wejścia Polski do UE. Choć

---

⁵¹ Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Łączności z Polakami za Granicą o senackim projekcie ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, druk nr 1206, 20 lutego 2001, [https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/2641/\\$file/2641.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruk/2641/$file/2641.pdf)

⁵² Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 63 w dniu 9 maja 2001, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/32F827FC49680A2FC1256B73003DDBEC?OpenDocument>

⁵³ Ibidem.

nie kontynuowano prac nad *Ustawą o Karcie Polaka*, to przyjęto trzy przygotowane przez rząd ustawy dotyczące pośrednio i bezpośrednio Polaków za granicą: o cudzoziemcach, o zmianie ustawy o cudzoziemcach i o zmianie ustawy o repatriacji. Jak do tego doszło?

W okresie przedakcesyjnym pojawiły się jedynie pojedyncze głosy w parlamencie dotyczące potrzeby powrotu do senackiego projektu Karty Polaka. Jednym z nich był apel posła Marka Kuchcińskiego (PiS) z marca 2002 r. o przygotowanie Karty na wzór rozwiązań istniejących już w Słowacji i na Węgrzech, co miało ułatwić „*korzystanie z wielkiego dorobku i siły naszej Rzeczypospolitej także przez naszych rodaków za granicą, poprzez ułatwienie im kontaktu z krajem*”⁵⁴. Antoni Stryjewski (LPR) zauważył w trakcie debaty nad łamaniem praw człowieka na Białorusi, że „*tego typu instrument prawny już w wielu krajach świata, a szczególnie Europy jest używany jako ważny instrument ochrony własnych obywateli*”⁵⁵. Pomimo tych apeli nowa ekipa rządowa stała na tym samym co poprzedni rząd stanowisku i nie podjęła prac nad senackim projektem ustawy o Karcie, gdyż – jak wyjaśniał ówczesny szef MSZ Włodzimierz Cimoszewicz we wrześniu 2003 r. – regulacja ta „*budzi wątpliwości natury politycznej i prawnej, a jej skutków finansowych nie można precyzyjnie oszacować*”⁵⁶. Aktywnością w tej mierze tradycyjnie wykazywała się natomiast sejmowa Komisja Łączności z Polakami za Granicą. Pracowała nad nowelizacją ustaw o cudzoziemcach i o repatriacji oraz projektem ustawy o stwierdzaniu pochodzenia polskiego osób zamieszkałych za granicą oraz ich uprawnieniach (w miejsce *Ustawy o Karcie Polaka*), choć ostatecznie projekt nie trafił do Sejmu. Warto odtworzyć, dlaczego pomysł ten nie został zrealizowany.

Pod koniec 2001 r. przewodniczący sejmowej Komisji Roman Giertych (LPR) zadeklarował podjęcie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej Karty Polaka. Uzasadniał to – podobnie jak poprzednicy – potrzebą wprowadzenia rozwiązań, które ułatwią Polakom na obczyźnie, a nie posiadającym obywatelstwa RP, przekraczanie granicy i pobyt w Polsce⁵⁷. Już na samym początku prace te utknęły jednak w miejscu z powodu konieczności wyjaśnienia konsekwencji prawno-politycznych analogicznej Karty Węgry, co – przypomnijmy – już w poprzedniej kadencji podnosili przeciwnicy senackiego projektu. Antoni Kobielski (SLD) podkreślał, iż: „*Doświadczenia z <<Kartą Węgry>> pokazują, że lekkomyślne podejście do tego problemu, może przynieść więcej kłopotów niż pożytku (...) istnieje duże niebezpieczeństwo, że Polacy żyjący na Wschodzie mając taką kartę będą mieć więcej kłopotów niż korzyści w kraju zamieszkania, a my narazimy się na zarzuty, że niejednakowo traktujemy cudzoziemców*”⁵⁸.

---

⁵⁴ Posiedzenie Sejmu w dniu 20 marca 2002,

<https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/492ce285f4f43392c1257472003c7320?OpenDocument>

⁵⁵ Sprawozdanie Komisji Łączności z Polakami za Granicą oraz Komisji Spraw Zagranicznych o poselskim projekcie uchwały w sprawie praw polskiej mniejszości narodowej na Białorusi (druki nr 4406 i 4408), <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/9a905bcb5531f478c125745f0037938e/f77fcc1c05db7ad6c125747b003644fd?OpenDocument>

⁵⁶ Odpowiedź ministra spraw zagranicznych - z upoważnienia prezesa Rady Ministrów - na zapytanie nr 2065 w sprawie projektu ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzenia przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, 17 września 2003, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ4.nsf/2df80fe4116b3f62c12573be003cb40d/ab32fb570d122c1bc12574890048f310?OpenDocument>

⁵⁷ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 27 listopada 2001,

<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknrn/LPG-3>

⁵⁸ Ibidem.

Równocześnie podczas obrad Komisji w lutym 2002 r. podniesiono kwestię nowelizacji *Ustawy o cudzoziemcach* wobec spodziewanego wejścia Polski do UE i strefy Schengen. Nowe przepisy oznaczały większe ograniczenia we wjeździe do kraju obywatele państw trzecich, co wywołało potrzebę wprowadzenia wcześniej ułatwień wizowych dla Polaków ze Wschodu. Andrzej Stelmachowski (prezes „Wspólnoty Polskiej”) wskazywał wprost, że wstąpienie Polski do tej strefy nie jest w interesie rodaków mieszkających za wschodnią granicą: *„Nie rozumiem, dlaczego mamy odbudowywać żelazną kurtynę na naszej wschodniej granicy. To nie leży w naszym interesie. Nie jest tak, że przynależność do Unii oznacza automatyczne stosowanie Układu z Schengen. Na przykład Wielka Brytania nie jest stroną tego Układu i jakoś sobie radzi. Chciałbym także przypomnieć, że mamy olbrzymi deficyt w handlu z Rosją. Dlaczego wprowadzamy wize, które ograniczą wizyty drobnych handlarzy? Krótko mówiąc, Polska nie ma interesu w gwałtownym uszczelnianiu wschodniej granicy”*. Pojawienie się barier wizowych na wschodniej granicy uzasadniały zatem potrzebę ponownych prac nad Kartą Polaka.

Jednak wobec obaw o niezgodność senackiego projektu *Ustawy o Karcie Polaka* z prawem międzynarodowym (dyskryminowanie cudzoziemców niepolskiego pochodzenia) i zagrożenia konfliktami z sąsiadami (jak w przypadku Karty Węgry), co mogłoby utrudnić rozmowy negocjacyjne z UE, prace nad ustawą formalnie zostały wstrzymane. Ale już 16 kwietnia 2002 r. sejmowa Komisja przedstawiła w jej miejsce swój projekt *Ustawy o stwierdzeniu pochodzenia polskiego osób zamieszkałych za granicą oraz ich uprawnieniach*⁵⁹. W uzasadnieniu dla tego pomysłu przewodniczący Komisji Roman Giertych (LPR), ponownie wskazywał, iż celem ustawy ma być wykonanie „wyraźnego nakazu konstytucyjnego, mówiącego o konieczności przyjęcia ustawy o stwierdzeniu pochodzenia polskiego”, przy czym – powołując się na art. 52 ust. 5 Konstytucji RP – podkreślał, że „Konstytucja, która jest nadrzędna nad umowami międzynarodowymi wymaga, aby państwo polskie umożliwiło osobom pochodzenia polskiego osiedlanie się w Polsce”⁶⁰. W innym miejscu dodawał, iż gdyż był to „chyba jedyny punkt konstytucji, który nie doczekał się wypełnienia ustawowego”. Dlatego odwołując się znów do Karty Węgry, wskazywał, że możliwe jest wprowadzenie wiz rozróżniających obywateli według ich pochodzenia, np. preferencyjnych w zakresie opłat i długości wiz dla cudzoziemców polskiego pochodzenia: „jeżeli Węgrzy mogli taki dokument wprowadzić, mimo że również wchodzą do Unii Europejskiej, to równie dobrze Polska mogłaby stworzyć tego typu ułatwienia, gdyby tylko chciała”. Takiej interpretacji sprzeciwił się ówczesny wiceminister MSZ Sławomir Dąbrowa, według którego nieuzasadnione było wprowadzanie jakichkolwiek przywilejów tego typu: „zrobienie innych opłat dla obywateli państw sąsiednich z uwagi na ich pochodzenie, byłoby dokładnie tym, czego prawo międzynarodowe nie przewiduje. Na Węgrzech, owszem, wprowadzono coś takiego, ale jest to ich wewnętrzny dokument, z powodu którego mają mnóstwo kłopotów. Natomiast w prawie międzynarodowym takich zasad prawnych nie ma. Obywateli obcych państw należy jednakowo traktować”⁶¹. W toku dalszych prac nad ustawą

---

⁵⁹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 9 w dniu 16 kwietnia 2002, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/FE09FCD7DD5EF874C1256BA7002B4148?OpenDocument>

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

zaproponowano zawężenie uprawnień adresatów Karty, aby nie obciążać budżetu państwa – wykreślono m.in. zapisy dotyczące wsparcia socjalnego dla posiadaczy Karty.

Przedłużające się jednak prace nad nowymi regulacjami wywołały niepokój środowisk polonijnych. Stelmachowski (Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”) w dosadnych słowach nalegał, aby przed wprowadzeniem wiz na wschodniej granicy w połowie 2003 r. uchwalić odpowiednią ustawę: *„jestem przerażony perspektywą wejścia w życie systemu wizowego 1 lipca br. Z konieczności odwiedzając nasze placówki na Wschodzie, odnoszę wrażenie, że aparat konsularny jest absolutnie nieprzygotowany do masowego przyjmowania wniosków wizowych. Wyobrażam sobie, co się będzie działo. Dlatego uważam, że troska o naszych rodaków jest tu potrzebna. Boję się, że przy nieprzygotowaniu placówek będzie tak straszliwy tłok, iż my de facto stworzymy żelazną kurtynę na granicy wschodniej”*⁶² (por. Mikołajczyk 2015; Hut 2019). Po aprobacie Komisji projekt planowano złożyć do rozpatrzenia w Sejmie, ale z niewyjaśnionych powodów (nieodnotowanych w internetowych protokołach spotkań Komisji) tak się nie stało. Jak enigmatycznie tłumaczył to Giertych rok później, 20 maja 2004 r. podczas innych obrad Komisji: *„prace utknęły z różnych powodów politycznych”*⁶³. Wyraził przy tym nadzieję, że w rok od tych wydarzeń: *„Przestały być ważne powody polityczne, wstrzymujące prace nad tą ustawą. Uważam, że możemy skierować projekt ustawy do łaski marszałkowskiej”*⁶⁴. I gdy wydawało się, że plan Giertycha zrealizuje się, ponownie z nieustalonych przyczyn (ponowny brak informacji w protokołach) projekt w tej kadencji nie trafił ostatecznie pod obrady Sejmu.

Już w kolejnej, **skróconej kadencji Parlamentu (2005-2007)** w ekspresowym tempie powrócono do prac nad Kartą, w rezultacie czego w 2007 r. uchwalono na bazie rządowego (a nie senackiego) projektu *Ustawę o Karcie Polaka*⁶⁵. Co ciekawe, poszerzyła się wówczas też argumentacja dotycząca rozwiązań kierowanych do Polaków za granicą – o Karcie zaczęto dyskutować nie tylko w kontekście rekompensaty dawnych krzywd i sposobu zapewnienia kontaktu za ojczyzną (por. Ładykowski 2018), ale i jako części polityki migracyjnej i potrzeb rynku pracy. Odtworzmy przebieg tych działań ustawodawczych.

Powrót do pomysłu Karty Polaka należy wiązać z ciągle wysoce niezadowolającym stanem akcji repatriacyjnej. Pomimo nowelizacji *Ustawy o repatriacji* z 2001 r., która upraszczała procedurę powrotów, średnia liczba korzystających z tej możliwości oscylowała wokół 400 osób rocznie. W prowadzonej przez MSWiA bazie Rodak (w której gromadzono zaproszenia polskich gmin dla przyszłych repatriantów) w 2007 r. zarejestrowanych było około 2300 osób oczekujących na wskazanie warunków do osiedlenia się, a czas otrzymania decyzji wynosił nawet 7 lat. System zaproszeń od samorządów pozostawał nadal wysoce nieefektywny. Każdego roku rejestrowano jedynie kilkadziesiąt zaproszeń ze strony polskich gmin (np. Warszawa zapraszała corocznie 10 rodzin repatriantów)⁶⁶. Mateusz Sora z Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców tłumaczył to niekorzystnymi rozwiązaniami finansowymi,

---

⁶² Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 26 w dniu 23 stycznia 2003, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/BE32A580C30A741AC1256CCC0031FB8E?OpenDocument>

⁶³ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 46 w dniu 20 maja 2004, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/27B59C04002C5C68C1256EAE003FCF80?OpenDocument>

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Projekt ustawy Karta Polaka, druk nr 1957, 6 lipca 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/1957.htm>

⁶⁶ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 22 w dniu 14 marca 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28A9614CE8667DAAC12572B50023E2BF?OpenDocument>

zobowiązującymi gminy do wysokich zabezpieczeń społecznych dla repatrianta. Repatriację wprowadzono w okresie wzrostu bezrobocia, co budziło dodatkowe obawy samorządowców, że w przypadku trudności adaptacyjnych (np. utraty pracy) repatrianci będą zbytnim obciążeniem dla ich budżetów.

Jednocześnie dostrzegano kończący się „potencjał polskości” w krajach objętych repatriacją (por. Hut 2019). O ile początkowo brakowało rzetelnych danych o liczbie potencjalnych adresatów ustawy, to szacunki z 2007 r. wskazywały na liczbę 10 tys. osób, które mogły jeszcze do Polski powrócić. Do tego czasu, jak wyjaśniał Sora: „w dużej mierze repatriowały się do Polski, bądź figurują w naszej bazie Rodak osoby najbardziej aktywne, które się zorganizowały, które utrzymują kontakty z polskimi placówkami konsularnymi. Na terenie azjatyckiej części byłego Związku Radzieckiego tych osób nie jest zbyt wiele. Krótko mówiąc, potencjał polskości, tak jak definiuje ją ustawa repatriacyjna, wyczerpuje się”⁶⁷. Na wyczerpywanie się formuły repatriacji jako sposobu na „odkupienie” krzywd Polaków na Wschodzie wskazywał też Wiesław Tarka (MSWiA). Uznawał, że „spełniła ona swoją rolę”, choć „kwoty przewidziane w budżecie wskazują, że doszliśmy do granicy możliwości działania tej ustawy. Należy jednak zaznaczyć, że ustawa o repatriacji nie była częścią polityki migracyjnej państwa. Ten akt prawny miał raczej charakter sentymentalno-historyczny, był rodzajem takiego <<wyplacenia się>> Polakom na Wschodzie”⁶⁸. Choć Tarka pozostawał krytyczny co do skali repatriacji, postulował jednocześnie uczynienie z niej instrumentu polityki migracyjnej, zwłaszcza z punktu widzenia potrzeb gospodarki. Proponował poszerzenie odbiorców ustawy o Polaków z całego świata, którzy mieliby uzupełniać luki na rynku pracy: „W dotychczasowym kształcie spełniła ona swoją rolę. Pozostaje problem dotychczasowego ograniczenia terytorialnego ustawy do azjatyckiej części byłego ZSRR. To też wymaga zmiany. Prawo do repatriacji powinni mieć Polacy na całym świecie. Gdy potrzebujemy rąk do pracy, gdy potrzeba nowych, dynamicznych obywateli, którzy będą mogli włączyć się w realizację wzrostu gospodarczego, takie ograniczenie terytorialne jest kontrproduktywne”⁶⁹.

Wobec niedrożności repatriacji powrócono zatem do pomysłu ustawy o Karcie Polaka, która miałaby być adresowana tylko do Polaków na Wschodzie. Zainicjowane przez nowy rząd (stworzony przez pravicową koalicję PiS-LPR-Samoobrona) prace postępowały w błyskawicznym tempie (por. Pudzianowska 2021). Celem było bowiem uchwalenie nowych przepisów przed rozwiązaniem parlamentu na jesieni 2007 r. i wejściem Polski do strefy Schengen na początku 2008 r. Od tego czasu – przypomnijmy – miały obowiązywać nowe przepisy wizowe dla obywateli państw trzecich, ale dzięki planowanym ułatwieniom osoby polskiego pochodzenia (często w złej kondycji materialnej) miały ubiegać się o zwolnienie z opłat za wizy wielokrotnego przekraczania granicy RP (por. Karolewski 2015). Projekt ustawy rząd przekazał do prac w Sejmie 6 lipca 2007 r. Pierwsze i drugie czytanie odbyło się w odstępie 10 dni (28 sierpnia i 5 września 2007 r.), zaś głosowanie już w dwa dni później (7 września 2007 r.)⁷⁰. Ustawę przyjęto w Sejmie niemal jednogłośnie (428 głosów „za”, 3 głosy

⁶⁷ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 23 kwietnia 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/E1EBA21E16CF3BDFC125744F003550D7?OpenDocument>

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Posiedzenie Sejmu RP nr 47 w dniu 5 września 2007, [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/\\$file/47_a_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/$file/47_a_ksiazka.pdf); Posiedzenie Sejmu RP nr 47 w dniu 7 września 2007,

„przeciw”, nikt nie wstrzymał się od głosu), a przy braku sprzeciwu Senatu Prezydent podpisał ją w dniu 22 września 2007 r. Ustawa weszła w życie pół roku później – w marcu 2008 r.

Cały proces legislacyjny od momentu przedstawienia projektu przez rząd do aprobaty Prezydenta zajął zatem niecałe 3 miesiące (włączając okres wakacyjny). Podczas obrad komisji w Sejmie i Senacie przedstawiciele rządu naciskali wręcz na nie wnoszenie dalszych poprawek do ich propozycji ustawy. Istniała duża presja, by dokument, choć budzący znaczne wątpliwości, przyjąć mimo słabości wskazywanych przez komisje i zewnętrznych ekspertów. Ostatecznie zwyciężył argument, że łatwiej będzie później nowelizować ustawę, niż zaczynać cały proces legislacyjny od nowa w przyszłej kadencji parlamentu.

Jakie przepisy wprowadzała przygotowana w tak nadzwyczajnych warunkach ustawa? W preambule określono jej cel jako spełnienie „moralnego obowiązku wobec Polaków na Wschodzie, którzy na skutek zmiennych losów naszej Ojczyzny utracili obywatelstwo polskie” (...) i urzeczywistnienie oczekiwań tych, „którzy polskimi obywatelami nigdy wcześniej nie byli, lecz ze względu na swoje poczucie tożsamości narodowej pragną uzyskać potwierdzenie przynależności do Narodu Polskiego”⁷¹. Wspomniano w niej także, że celem jest wzmocnienie „więzi łączących Polaków na Wschodzie z Macierzą” oraz wsparcie ich starań o „zachowanie języka polskiego oraz kultywowanie tradycji narodowej”⁷².

Karta Polaka była według ustawy „dokumentem potwierdzającym przynależność do Narodu Polskiego” (art. 3). Warunki jej przyznania określono w art. 2, który wskazywał, że może być przyznana osobie, która deklaruje przynależność do narodu polskiego i spełni łącznie następujące warunki:

- 1) wykaże swój związek z polskością przez przynajmniej podstawową znajomość języka polskiego oraz znajomość i kultywowanie polskich tradycji i zwyczajów;
- 2) w obecności konsula lub innej upoważnionej osoby złoży pisemną deklarację przynależności do narodu polskiego;
- 3) wykaże, że co najmniej jedno z rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków było narodowości polskiej lub posiadało obywatelstwo polskie, albo przedstawi zaświadczenie organizacji polskiej lub polonijnej potwierdzające aktywne zaangażowanie w działalność na rzecz języka i kultury polskiej lub polskiej mniejszości narodowej przez okres co najmniej ostatnich trzech lat.

Tak sformułowane warunki wskazywały na dwie możliwe podstawy ubiegania się o Kartę – posiadanie polskich przodków lub zachowanie więzi z narodowym dziedzictwem kulturalnym, co powinno być potwierdzone przez polską organizację działającą w kraju wnioskodawcy.

Karta Polaka miała być przy tym uprawnieniem przeznaczonym dla osób polskiego pochodzenia zamieszkałych jedynie w państwach powstałych po rozpadzie ZSRR. Wymieniono w niej wszystkie 15 państw poradzieckich, których obywatele mogli ubiegać się o ten dokument: Armenię, Azerbejdżan, Białoruś, Estonię, Gruzję, Kazachstan, Kirgizję, Litwę, Łotwę, Mołdawię, Federację Rosyjską, Tadżykistan, Turkmenistan, Ukrainę i Uzbekistan.

Uznano przy tym, że osobom małoletnim Karta Polaka będzie przyznawana na wniosek rodziców, pod warunkiem że oboje rodzice są posiadaczami Karty, a w sytuacji, gdy tylko jeden

---

[https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/0D0606116BF15706C1257352003117FC/\\$file/47_c_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/0D0606116BF15706C1257352003117FC/$file/47_c_ksiazka.pdf)

⁷¹ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. 2007 nr 180, poz.1280).

⁷² Ibidem.

z rodziców jest jej posiadaczem, drugi rodzic musi wyrazić na to oficjalną zgodę. W przypadku małoletniego, który ukończył 16 lat, przyznanie Karty Polaka miało następować jedynie za jego zgodą.

Ustawa zakładała też katalog uprawnień posiadacza Karty: darmową wizę pobytową, prawo do podjęcia nauki (wszystkich szczebli), prawo do korzystania z opieki zdrowotnej (w stanach nagłych), prawo do korzystania z ulgi na przejazdy koleją i bezpłatny wstęp do muzeów państwowych. Przyznanie Karty Polaka (art. 12) następowało w drodze decyzji administracyjnej, a organem właściwym w tej sprawie był konsul właściwy ze względu na miejsce zamieszkania wnioskodawcy⁷³. Okres ważności Karty (art. 17) ustalono na 10 lat, przy czym na wniosek posiadacza mógł zostać on przedłużony na kolejną dekadę (por. Jagielski, Pudzianowska 2008).

Ustalono też, w jakich okolicznościach można wydać decyzję o odmowie lub unieważnieniu Karty Polaka. Odmowa przyznania Karty Polaka (art. 19) następowała m.in., gdy w procedurze wnioskowania osoba nie spełniała ww. warunków jej nadawania lub na poparcie swojego wniosku przedstawiała dokumenty zawierające nieprawdziwe dane osobowe lub inne fałszywe (np. podrobione) informacje o polskich przodkach. Ponadto, odmowa mogła nastąpić w sytuacji, gdy wnioskodawca w międzyczasie nabył obywatelstwo polskie albo uzyskał zezwolenie na pobyt stały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Nabycie obywatelstwa polskiego bądź uzyskanie zezwolenia na pobyt stały uznano też za podstawową przesłankę do unieważnienia (utruty ważności z mocy prawa) posiadanej Karty Polaka (art. 20). Unieważnienie mogło też nastąpić w przypadku, gdy posiadacz Karty zachowywał się w sposób uwłaczający Rzeczypospolitej Polskiej lub Polakom.

Nowe uprawnienia nadane ponadmilionowej grupie Polaków na Wschodzie od początku budziły szereg kontrowersji prawno-politycznych. Prześledźmy zatem dyskusję parlamentarzystów w trakcie przygotowywania w wielkim pośpiechu Karty Polaka.

Na początku procesu procedowania projektu ustawy w parlamencie zasięgnięto opinii Biura Analiz Sejmowych (BAS) i Biura Legislacyjnego Senatu (BLS). Wbrew oczekiwaniom projektodawców wskazały one potrzebę wprowadzenia poprawek związanych z możliwym naruszeniem Konstytucji RP i przepisów unijnych⁷⁴. Zastrzeżenia zgłoszone przez BLS dotyczyły zgodności ustawy z Konstytucją, w szczególności z art. 6 i art. 52. Wspominano, że ustawa, której jednym z celów była realizacja art. 6 ust. 2 Konstytucji (udzielanie pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym), nie powinna ograniczać tej pomocy jedynie do Polaków na Wschodzie, ponieważ narażała się na zarzut naruszenia tego przepisu oraz zasady równości sformułowanej w art. 32 Konstytucji (nierówne traktowanie Polaków za granicą w zakresie ich prawa do powrotu do kraju). Podkreślano też, że skoro przyznanie Karty było w istocie stwierdzeniem polskiego pochodzenia (opartym na podobnych przesłankach, jak w ustawie o repatriacji z 2000 r.),

---

⁷³ Proces ten miał zatem następujący przebieg: osoba ubiegająca się o nadanie Karty składała wniosek do konsula wraz z dowodami w postaci stosownych dokumentów, po której odbywała się rozmowa z konsulem, której celem była ocena znajomości języka polskiego wnioskodawcy, ale i polskiej kultury, tradycji oraz historii. Na podstawie oceny dokumentów i spotkania z wnioskodawcą konsul podejmował decyzję o przyjęciu lub odrzuceniu wniosku.

⁷⁴ Opinia Biura Analiz Sejmowych, druk nr 1957, 16 sierpnia 2007, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1957>; Opinia do ustawy o Karcie Polaka, druk nr 520, 12 września 2007, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1957>

powinno to rodzić skutki określone w art. 52 ust. 5 Konstytucji określającym prawo osoby, której pochodzenie polskie zostało stwierdzone do osiedlenia się w Polsce (na co wcześniej zwracały uwagę Komisje parlamentarne). Innymi słowy, osoba polskiego pochodzenia, które potwierdzono na podstawie *Ustawy o Karcie Polaka* miała mniejszy zakres uprawnień, niż osoba polskiego pochodzenia, której pochodzenie stwierdzono na bazie *Ustawy o repatriacji*.

Powołując się na wcześniejszą opinię UKIE wskazywano też, iż ograniczenie możliwości ubiegania się o Kartę do obywateli wymienionych w ustawie krajów wskazuje na bezpośrednią dyskryminację ze względu na obywatelstwo, która jest zakazana przez art. 12 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Dyskryminacja ta polegała na objęciu ustawą obywateli Litwy, Łotwy i Estonii, a pominięciu obywateli innych państw członkowskich UE. Te i inne uchybienia projektu sprawiły, że w opinii BAS wprost zapisano, iż *„należy rozważyć rezygnację z prac ustawodawczych nad projektem nowej ustawy, na rzecz nowelizacji ustawy o repatriacji. Zakres przedmiotowy projektu wykazuje ścisły związek z postanowieniami ustawy o repatriacji, a tryb administracyjny związany ze stwierdzeniem pochodzenia polskiego w ustawie o repatriacji może być wykorzystany w odniesieniu do przyznawania Karty Polaka”*⁷⁵. Podobne zastrzeżenia zgłaszały komisje parlamentarne opiniujące projekt ustawy. Komisja Gospodarki Narodowej postulowała, by ustawa dotyczyła wszystkich Polaków za granicą, wskazując m.in. na liczną mniejszość polską w Republice Czeskiej czy Republice Słowackiej oraz bezpaństwowców, wciąż licznych w krajach byłego ZSRR.

W trakcie prac nad projektem w ramach sejmowej Komisji pojawiło się (oprócz zastrzeżeń mniejszej wagi merytorycznej i natury technicznej), kilka poważnych propozycji zmian, głównie ze strony przedstawicieli partii opozycyjnych (SLD i PO)⁷⁶. Powtórzyli oni wątpliwości wskazywane przez BAS i zaproponowali wprowadzenie poprawek do projektu, które miały na celu odejście od przepisu adresującego Kartę jedynie do obywateli państw poradzieckich. Popierał ich w tym Andrzej Stelmachowski (Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”), który otwarcie stwierdził, że *„uchwalanie aktu kadłubowego nie tylko nie będzie zaspokajało oczekiwań Polaków, a mamy mieć przecież Zjazd Polonii jeszcze w tym miesiącu, ale również zabraknie tu wewnętrznej logiki. Jeżeli ma istnieć Karta Polaka, to oczywiście musi dotyczyć wszystkich Polaków na całym świecie, a nie jedynie z wymienionych enumeratywnie państw”*⁷⁷.

W odpowiedzi pomysłodawcy ze strony rządowej w zasadzie powtórzyli podnoszone wcześniej argumenty, że ustawę skierowano wyłącznie do Polaków na Wschodzie z powodu ich trudnej sytuacji materialnej oraz ze względu na silne procesy wynaradawiania i stan prawny w państwach zamieszkania polegający na braku możliwości posiadania podwójnego obywatelstwa, co uniemożliwiało tej grupie nabycie polskiego obywatelstwa. Jak wskazywał ówczesny szef KPRM Mariusz Błaszczak: *„celem ustawy jest wstrzymanie bądź spowolnienie procesu wynaradawiania Polaków, zresztą temu procesowi podlegają wszystkie mniejszości narodowe, a szczególnie jest on widoczny na Wschodzie”*⁷⁸. Doradca rządu ds. Polonii

---

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 35 w dniu 28 sierpnia 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/3245B3D82C44ECF3C1257353003C7355?OpenDocument>

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Posiedzenie Sejmu RP nr 47 w dniu 5 września 2007, [https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/\\$file/47_a_książka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/$file/47_a_książka.pdf)

i Polaków za Granicą Michał Dworczyk w odniesieniu do uwagi BLS o niewypełnieniu przez ustawę art. 52 ust. 5 Konstytucji (prawo do osiedlenia się na stałe w Polsce osób posiadających stwierdzone polskie pochodzenie) argumentował, że „projekt ustawy mówi bardzo wyraźnie w art. 3 pkt 1: <<Karta Polaka jest dokumentem potwierdzającym przynależność do Narodu Polskiego>>, a nie jest stwierdzeniem polskiego pochodzenia. Stwierdzenie polskiego pochodzenia jest zawarte w ustawie o repatriacji, gdzie jest dokładnie opisana procedura stwierdzania polskiego pochodzenia. To nie jest równoznaczne”⁷⁹. Zwrócono też uwagę, że we wskazanych w jednej z opinii Czechach, Słowacji i innych krajach UE istnieje możliwość posiadania podwójnego obywatelstwa. Zapowiedziano też nowelizację Ustawy o obywatelstwie, by istniała szybsza ścieżka naturalizacji dla osób pochodzenia polskiego.

Stelmachowski, a w ślad za nim przedstawiciele opozycji proponowali także, by posiadacze Kart Polaka mieli prawo do pracy i zakładania działalności gospodarczej w Polsce, motywując to następująco: „nie powinno być tak, że utrudnia się uzyskiwanie pracy własnym rodakom w warunkach, kiedy sprowadza się Koreańczyków, Wietnamczyków (...) Po drugie możliwość uruchomienia własnego przedsiębiorstwa. Jeżeli ktoś chce pracować na własny rachunek, niechże nie ma w tym względzie żadnych przeszkód”⁸⁰. Elżbieta Łukacijewska (PO) krytykowała z kolei brak polityki imigracyjnej i wprost wiązała Kartę z szansą na zabezpieczenie potrzeb polskich pracodawców: „Dlaczego dzisiaj, gdy tylu Polaków wyjechało do pracy za granicą, a tysiące szykują się do emigracji, gdy zaczyna brakować chętnych do pracy, rząd nie prowadzi świadomej polityki imigracyjnej, nie tworzy przepisów, które preferowałyby uzyskanie obywatelstwa i stworzyły warunki do osiedlenia się i pracy w Polsce dla naszych rodaków? Czy oni nie są nam bliżsi niż Chińczycy?”⁸¹. Wniosek o udzielenie dostępu do rynku pracy został poparty przez opozycję, która także optowała za rezygnacją z zakazu prawa do osiedlania się. W odpowiedzi na te propozycje przedstawiciel rządu zauważył, że „wychodzą one dużo dalej niż propozycja, którą sformułował rząd. Te przywileje należą do przywilejów obywateli polskich, a Karta Polaka to nie jest to samo, co obywatelstwo polskie”⁸².

Opozycja wyrażała też wątpliwości co do innych przywilejów posiadaczy Karty. Przedstawicielka SLD zauważała: „okazuje się, że osoby, które uzyskują Kartę Polaka, mogą ją uzyskać nawet za to, że przez 3 lata działają w organizacji polonijnej lub że wręcz kupiły sobie zaświadczenia, że działają w takiej organizacji. Nie będąc w ogóle Polakami, nie mając pochodzenia polskiego, nagle przyjadą do Polski i będą korzystać ze świadczeń opieki zdrowotnej w stanach nagłych bezpłatnie (...), będą mieć 37% ulgę na przejazdy, której to ulgi nie mają Polacy będący obywatelami RP i żyjący nawet w biedzie, ponieważ kryterium dochodowe nie jest podstawą przyznania takiej ulgi, i będą mieli bezpłatny wstęp do muzeów, czego Polacy, również żyjący w biedzie, nie mają”⁸³. Zapisy dotyczące procesu sprawdzenia znajomości języka polskiego wzbudzały też obawy – wskazywano że ocena dokonywana przez

---

⁷⁹ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 35 w dniu 28 sierpnia 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/3245B3D82C44ECF3C1257353003C7355?OpenDocument>

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

konsula lub organizację pozarządową daje sposobność do oszustw, podobnie jak poświadczenie organizacji może zastąpić dokumenty poświadczające polskie pochodzenie.

Sejm ostatecznie przyjął zgłaszane poprawki i poszerzył zestaw praw posiadaczy Karty (wymienionych w pierwotnym rządowym projekcie) o prawo do pracy i prowadzenia działalności gospodarczej na zasadach równych obywatelom RP. Odrzucono zaś pomysł adresowania Karty do wszystkich osób polskiego pochodzenia bez względu na kraj obywatelstwa. Propozycje te miały zostać wcielone w życie dopiero ponad dekadę później.

4.4. Lata 2007-2019: ewolucja regulacji prawnych (nowelizacje z 2016 i 2019 r.) i zmiana narracji wokół Karty Polaka

Kadencja **Parlamentu RP w latach 2007-2011**, przypadająca na rządy koalicji PO-PSL, nie przyniosła większych zmian w relacjach z Polakami za granicą. Był to raczej okres dostosowywania przepisów wprowadzonych w poprzednich latach do obowiązującego prawa. Kwestie polonijne rzadko podnoszone były też na posiedzeniach Sejmu i Senatu.

Pod koniec lutego 2008 r. z inicjatywy rządu znowelizowano *Ustawę o Karcie Polaka*⁸⁴, gdyż przed jej wejściem w życie (28 marca) konieczne było wyeliminowanie nieścisłości terminologicznych i braków o charakterze technicznym (*Ustawa z dnia 29 lutego 2008 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*, Dz.U. 2008 nr 52 poz. 305).

Ponad pół roku później przeprowadzono drugą nowelizację (*Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka*, Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1348), powstałą tym razem z inicjatywy sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą⁸⁵. Wskazano w niej dwie konieczne poprawki, które dotyczyły możliwości uzyskania Karty przez osoby mogące udokumentować narodowość polską (a nie tylko fakt posiadania polskich przodków) lub posiadanie w przeszłości obywatelstwa RP, a także przez bezpieczeństwaowców zamieszkałych w państwach byłego ZSRR. W uzasadnieniu wspomniano, że „w większości Polacy na Wschodzie mają w metrykach urodzenia wpisaną narodowość, ale nie mogą się nią posłużyć przy składaniu wniosku. Nowelizacja im to umożliwia. Druga zmiana dotyczy umożliwienia przyznawania Karty Polaka tzw. bezpieczeństwaowcom polskiego pochodzenia, w szczególności na Łotwie i w Estonii. Ustawodawstwo tych krajów przewiduje, bowiem status bezpieczeństwaowca, tj. osoby tam zamieszkującej, ale pozbawionej pewnych praw. Nie jest ona obywatelem tych krajów nie może więc otrzymać Karty Polaka na podstawie dotychczasowych zapisów ustawowych”⁸⁶. Zmiany te zaakceptowały obie izby parlamentu, a tym samym poszerzono katalog warunków ubiegania się o Kartę Polaka, a więc i zakres osób, które mogłyby się o nią ubiegać.

---

⁸⁴ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, druk nr 226, 21 lutego 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/226.htm>

⁸⁵ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka, druk nr 861, 31 lipca 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/861.htm>

⁸⁶ Ibidem.

Od początku wejścia w życie ustawy Karta Polaka cieszyła się ona dużym zainteresowaniem wśród Polaków mieszkających za wschodnią granicą. Od marca do sierpnia 2008 r. złożono około 9600 wniosków, z czego aż 90% na Ukrainie (Lwów, Łuck) i Białorusi (Grodno i Brześć). I choć proces przyjmowania wniosków i wydawania Kart przebiegał dość sprawnie, już na początku pojawiły się pewne trudności administracyjne. Jak wyraził to Wojciech Tyciński (MSZ) na obradach sejmowej Komisji we wrześniu 2008 r.: „*największe rozczarowanie to liczba składanych wniosków w Rosji i w Kazachstanie. Niewątpliwie jest to kwestia słabej znajomości języka polskiego. W przypadku Rosji i Kazachstanu jest to również kwestia oddalenia się od naszych placówek (...). Pewnym problemem są również utrudnienia w dostępie do dokumentów, które potwierdzałyby narodowość, obywatelstwo polskie (...) istotnym ograniczeniem jest tutaj dosyć niski poziom zaangażowania społecznego Polaków na Wschodzie. Jeśli organizacje polskie mogą wydawać zaświadczenia o działalności z ostatnich trzech lat, to tych zaświadczeń jest po prostu bardzo niewiele*”⁸⁷.

Już wtedy Tyciński przedstawił opinię MSZ co do wprowadzenia możliwych usprawnień w procesie nadawania Karty oraz rozszerzenia zasięgu terytorialnego ustawy: „*Dyskryminujemy obywateli innych państw unijnych, stwarzając lepszą sytuację prawną obywatelom Litwy, Łotwy i Estonii (...) Ze środowisk polonijnych były pomysły, aby zrezygnować z trzech państw bałtyckich, a wpisać do ustawy np. biedniejsze państwa z regionu Europy Centralnej, z Bałkanów, bo tam sytuacja Polaków jest najtrudniejsza. Są pomysły, aby to rozciągnąć na całą Unię Europejską. Są w końcu pomysły, aby to rozciągnąć na cały świat (...), żeby przy okazji nowelizacji ustawy o Karcie Polaka pokusić się o poważną analizę tego, na ile moglibyśmy zrealizować zapis konstytucyjny, dotyczący prawa osób pochodzenia polskiego do osiedlania się w Polsce*”⁸⁸.

Parlamentarzyści co do zasady wyrażali opinię, że Karta od początku powinna była być nakierowana na Polaków z całego świata. Jak argumentował poseł Andrzej Czuma (PO): „*cel Karty Polaka jest jasny, lecz sam akt prawny (Karta Polaka z 7 września 2007 r.) nie realizuje go (...). Karta Polaka powinna obejmować każdego Polaka, który mieszka na kuli ziemskiej*”⁸⁹. Poseł Marek Matuszewski (PiS) również popierał poszerzenie dostępu do Karty, wskazując przy tym względy demograficzne (por. Lesińska, Héj 2021; Udrea i in. 2021). Karta miałaby być narzędziem w procesie selekcji „preferowanych” kulturowo pracowników cudzoziemskich: „*ręk do pracy jest w Polsce coraz mniej. Jeżeli ktoś się tym interesuje, to wie dokładnie, że są problemy na rynku pracy. Sytuacja demograficzna naszego kraju jest jeszcze gorsza (...) by były emerytury, to trzeba jak najwięcej pracujących. Jeżeli do Polski przyjedzie posiadacz Karty Polaka z Ukrainy, rozpocznie tu działalność gospodarczą lub zatrudni się u jakiegoś Polaka, to będzie płacił składkę ZUS – on sam albo jego pracodawca. Jeśli będzie płaconą ta składka, to będą z tego korzystać nasi obecni i przyszli emeryci. W związku z tym trzeba jak najbardziej poszerzać możliwości przyznawania tej Karty i zapraszać Polaków – 60-letnich i starszych, ale także ich dzieci, bo Polska potrzebuje ręk do pracy*”⁹⁰.

---

⁸⁷ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 19 w dniu 3 września 2008, [https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/471E1545DC42DC7FC12574CD00470615/\\$file/0107406.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/471E1545DC42DC7FC12574CD00470615/$file/0107406.pdf)

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

Nie tylko parlamentarzyści zwracali uwagę na potencjał Karty jako instrumentu polityki migracyjnej. Według Macieja Płażyńskiego (Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”): *„nie ma sensu martwić się o to, czy ci ludzie, którzy dobrowolnie przyznają się do polskich korzeni, napłyną do Polski. Oby napływali, bo taki jest interes państwa związany z demografią i z naszą przyszłością. Niektórzy jeżdżą do Chin, by przyciągnąć Chińczyków czy Wietnamczyków. Wydaje mi się, że lepiej martwić się o to, jak ściągnąć ludzi, którzy mówią: mam polskie korzenie. <<Odpuściłbym>> im tę znajomość języka, ponieważ polskość to przede wszystkim serce i krew, a nie wykształcenie, posługiwanie się językiem (...) Chciałbym, aby na Kartę Polaka patrzeć jak na instrument polityki w zakresie imigracji, a nie tylko historii – oczywiście w powiązaniu z repatriacją, która powinna być spójna, a która nie funkcjonuje”⁹¹.*

Zgłaszane od początku obowiązywania Ustawy o Karcie Polaka dyskusje o potrzebie rozszerzenia jej zasięgu współwystępowały z debatą nad ciągle niesatysfakcjonującym stanem repatriacji. W latach 2001-2007 w ramach tego programu sprowadzono do Polski niecałe 3600 osób, przy czym liczba powracających z roku na rok malała. Prezes Związku Repatriantów RP Aleksandra Ślusarek oceniała w 2008 r., że *„w pełni uzasadnione wydaje się stwierdzenie o całkowitym fiasku przyjętego systemu przez czynniki rządowe”⁹²*. Piotr Stachańczyk (MSWiA) wyjaśniał ponownie, iż fiasko to wynikało z opierania repatriacji o dobrowolne zaproszenia dla repatriantów, co sprawiło, iż *„akcja repatriacyjna nie tyle traci impet, co powoli zamiera”⁹³*.

Na konieczność nowelizacji przepisów wskazywały też środowiska repatriantów. Ich oczekiwania były przy tym odmienne od tych proponowanych przez MSWiA. Jadwiga Chojnacka (Program Pomocy Repatriantom, Polska Akcja Humanitarna) apelowała o jeszcze większe wsparcie w adaptacji, korzystniejsze rozwiązania emerytalne, ale i poszerzenie repatriacji o kraje europejskie byłego ZSRR: *„Przyjeżdżają lekarki, nauczycielki i nie znając języka nie są w stanie kontynuować pracy w swoim zawodzie. Deprecjonują się, spadając do roli pomocy domowej, opiekunki do dzieci. Nie mogą być nauczycielkami, prawnikami, bo nie znają dobrze języka, a więc polski i jeszcze raz polski oraz zmiana ustawy pod kątem możliwości repatriowania naszych rodaków również z części europejskiej byłego ZSRR”⁹⁴*. Repatriacja miała być też sposobem na hamowanie negatywnych procesów demograficznych: *Druga kwestia dotyczy polityki demograficznej, imigracyjnej, której państwo polskie nie prowadzi w taki sposób, jak czynią to nasi sąsiedzi i poszczególne kraje europejskie, które starają się przyciągać ludzi z własnego kręgu narodowościowego. Niekiedy Niemcy, Żydzi, Rosjanie przyrzucają oczy na brak dowodów potwierdzających narodowość. Wystarczy chęć przyjazdu i deklaracja przyjęcia obywatelstwa. Obserwujemy wyścig o ludzi. Polska postępuje w stosunku do własnych rodaków wręcz odwrotnie. Stara się ich zniechęcać do powrotu do ojczyzny”⁹⁵*.

---

⁹¹ Ibidem.

⁹² Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 23 kwietnia 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/E1EBA21E16CF3BDFC125744F003550D7?OpenDocument>

⁹³ Ibidem

⁹⁴ Ibidem. Z drugiej strony, Stelmachowski (Stowarzyszenie Wspólnota Polska) podtrzymywał swe wcześniejsze stanowisko, aby nie rozszerzać repatriacji na kraje sąsiedzkie na wschodzie w obawie o przetrwanie tamtejszych polskich środowisk: *„gdy chodzi o kraje sąsiadujące – Białoruś, Ukraina, Litwa, to przez przyjazd do Polski nie powinniśmy osłabiać żywiołu polskiego, który tam jest”*.

⁹⁵ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 34 w dniu 1 kwietnia 2009, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/71D17FFB2D1B4691C125759A00443DF1?OpenDocument>

I w istocie, w odpowiedzi na malejącą liczbę repatriantów pod koniec kadencji parlamentu podjęto próby nowelizacji *Ustawy o repatriacji* mające na celu usprawnienie systemu finansowania procesu repatriacji w postaci projektu obywatelskiego i senackiego, jednak ostatecznie żaden z nich nie został przyjęty.

W kolejnej kadencji **Parlamentu RP (2011-2015)**⁹⁶, przypadającej na kontynuację rządów koalicji PO-PSL, Karta Polaka również nie była przedmiotem szerszego zainteresowania parlamentarzystów. Dokument ten pojawił się natomiast znów w kontekście ponawianej dyskusji o potrzebie nowelizacji przepisów o repatriacji.

Sejmowa Komisja Łączności z Polakami za Granicą kilkakrotnie wyrażała zaniepokojenie niską efektywnością systemu repatriacji⁹⁷, nielicznymi ofertami osiedlenia ze strony gmin czy trudnymi warunkami, w jakich żyją sprowadzeni już do Polski repatrianci, co potwierdziła w swoim raporcie Najwyższa Izba Kontroli (NIK 2014). W debacie tradycyjnie odwoływano się do argumentu o powinności państwa polskiego wobec tych osób, acz coraz częściej wskazywano też na utratę potencjału demograficznego z powodu niedrożności systemu repatriacji. Szef Komisji Adam Lipiński (PiS) retorycznie pytał, czy prawdą jest „*że wielu Polaków z Azji Środkowej wyjeżdża w ramach projektów repatriacji do Rosji, Niemiec i Białorusi? Jeżeli to jest prawda, to jest to jeden wielki skandal, bo z tego wynikałoby, że nasze problemy demograficzne w ogóle nie mają żadnego wpływu na politykę państwa, a mają przemożny wpływ na politykę takich <<potęg gospodarczych>> jak Białoruś, nie mówiąc o samej Rosji*”⁹⁸.

Próbą rozwiązania tych problemów było wznowienie prac nad zgłoszonym, acz nieuchwalonym w poprzedniej kadencji, obywatelskim projektem *Ustawy o powrocie do Rzeczypospolitej Polskiej osób pochodzenia polskiego deportowanych i zesłanych przez władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*⁹⁹. Proponowano w nim m.in. poszerzenie grupy uprawnionych do repatriacji o wszystkich Polaków i ich potomków, których zesłano lub deportowano „*w ramach stalinowskich represji*” (niezależnie od miejsca deportacji i aktualnego miejsca zamieszkania), ułatwienia w nabywaniu obywatelstwa i świadczeń socjalnych przez niepolskich małżonków repatriantów, obowiązek zapewnienia lokalu mieszkalnego repatriantom przez MSW (a nie gminy)¹⁰⁰. Pomimo pozytywnego zaopiniowania projektu przez Komisję, prace nad dokumentem zawieszono jednak po negatywnej ocenie rządu. W piśmie z 26 lipca 2013 r. rząd wskazywał, że objęcie programem repatriacji wszystkich zesłanych lub deportowanych sprawi, iż liczba uprawnionych będzie „*trudna do*

---

⁹⁶ Sprawozdanie Komisji Łączności z Polakami za Granicą z działalności w VII kadencji Sejmu (2011-2015), [http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/opis_LPG/\\$file/opis_LPG.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/opis_LPG/$file/opis_LPG.pdf)

⁹⁷ Dezyderat nr 5 Komisji Łączności z Polakami za Granicą w sprawie udzielenia informacji dotyczącej bazy danych „Rodak” i repatriacji do Ministra Spraw Wewnętrznych uchwalony na posiedzeniu w dniu 15 listopada 2012 r., [http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/lpg_d5/\\$file/lpg_d5.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/lpg_d5/$file/lpg_d5.pdf); Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 80 w dniu 14 stycznia 2015,

<https://orka.sejm.gov.pl/zapisy7.nsf/0/275AE6992F32B406C1257DD9004FCDC9/%24File/0416307.pdf>

⁹⁸ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 80 w dniu 14 stycznia 2015,

<https://orka.sejm.gov.pl/zapisy7.nsf/0/275AE6992F32B406C1257DD9004FCDC9/%24File/0416307.pdf>

⁹⁹ Projekt ustawy o powrocie do Rzeczypospolitej Polskiej osób pochodzenia polskiego deportowanych i zesłanych przez władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, druk nr 22, 15 września 2010, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=22>

¹⁰⁰ Ibidem.

określenia”, a jej koszty staną się nadmiernym obciążeniem dla budżetu państwa¹⁰¹. Obawiano się w szczególności nadużyć z powodu zbyt szerokich zabezpieczeń socjalnych, jakie proponowano w projekcie: „*Bardzo szczodry system pomocy finansowej, nieadekwatny do sytuacji w krajach byłego ZSRR będzie skłaniał do nadużyć procedury repatriacyjnej, gdyż świadczenia wypłacane repatriantom będą wyższe niż średnia płaca na Ukrainie, Białorusi*”¹⁰².

Jednocześnie jednak rząd za konieczne uznał ujednoczenie na potrzeby wydawania Karty Polaka i wize repatriacyjnej procedury stwierdzania polskiego pochodzenia, aby w końcu wypełnić wspomniana już wielokrotnie normę konstytucyjną (art. 52 ust. 5 Konstytucji RP) dotyczącą prawa osób polskiego pochodzenia do osiedlenia się na stałe w Polsce: „*W ocenie Rządu funkcjonowanie w jednym systemie prawnym kilku definicji lub jej braku dla innych postępowań wprowadza rozdzźwięk w systemie prawnym. Ponadto Rząd uznał, że w stosunku do osób uprawnionych do stwierdzenia polskiego pochodzenia nie powinno być ograniczenia terytorialnego, jak to ma miejsce w przypadku osób wnioskujących o wydanie wize repatriacyjnej. Pozwoli to osiedlić się w Polsce wielu osobom polskiego pochodzenia, które nie spełniają przesłanki terytorialnej do wydania wize repatriacyjnej*”¹⁰³.

I w istocie, w sierpniu 2015 r., tuż przed zakończeniem kadencji parlamentu ogłoszono poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw¹⁰⁴, który dotyczył wprowadzenia jednolitych zasad stwierdzania polskiego pochodzenia w ustawach dotyczących Polaków za granicą. Przypomnijmy, że *Ustawa o repatriacji* za przesłanki do stwierdzenia polskiego pochodzenia uznawała łącznie: 1) deklarowanie polskiej narodowości; 2) posiadanie co najmniej jednego z rodziców lub dziadków albo dwu pradziadków narodowości polskiej; 3) związek z polskością, w szczególności przez pielęgnowanie polskiej mowy, polskich tradycji i zwyczajów. Natomiast *Ustawa o Karcie Polaka* przejęła te zapisy i dodatkowo uprawniała do wydania Karty na podstawie działalności w organizacjach polonijnych. Celem ujednoczenia zasad stwierdzenia polskiego pochodzenia proponowano jednak odejście od niektórych przesłanek weryfikowania polskiego pochodzenia, zwłaszcza wymogu pielęgnowania polskiej mowy i tradycji. W uzasadnieniu pisano, że „*polskie pochodzenie jest stanem faktycznym, a odstąpienie od przesłanki znajomości języka polskiego i pielęgnowania polskości nie ma wpływu na posiadanie tego pochodzenia*”¹⁰⁵. Wskazano też, że: „*stwierdzanie polskiego pochodzenia nie powinno być ograniczone terytorialnie. Wszyscy cudzoziemcy, którzy deklarują i posiadają dokumenty zawierające wpis o ich polskiej narodowości lub inne dokumenty, powinni mieć prawo do ubiegania się o stwierdzenie polskiego pochodzenia. Wprowadzenie jednolitej procedury w sprawach o stwierdzenie polskiego pochodzenia uprawniałoby do zrealizowania konstytucyjnego prawa do osiedlenia się na terytorium RP (art. 52 ust. 5 Konstytucji) i w związku z tym nabycia wszelkich uprawnień wynikających z ustawy o cudzoziemcach m. in. posiadania zezwolenia na pracę na terytorium*

---

¹⁰¹ Stanowisko Rady Ministrów wobec obywatelskiego projektu ustawy o powrocie do Rzeczypospolitej Polskiej osób pochodzenia polskiego deportowanych i zesłanych przez władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, druk nr 22, 26 lipca 2013, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/1D4AC40E75E7A220C1257BC0004D1842/%24File/22-s.pdf>

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3774, 7 lipca 2015, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/2D0B21B232998C65C1257E9700361FCB/%24File/3774.pdf>

¹⁰⁵ Ibidem.

Polski, podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej na tych samych prawach co obywatele polscy”¹⁰⁶. Co więcej, w uzasadnieniu dla tej ustawy wskazano, że *Ustawa o obywatelstwie polskim* z 2009 r. wprowadziła uproszczoną ścieżkę nabycia obywatelstwa przez cudzoziemców polskiego pochodzenia przebywających w Polsce przez co najmniej 2 lata lub kończących studia w Polsce, co – przy jednocześnie dużym zainteresowaniu Kartą Polaka – wyczerpywało potrzebę dalszego realizowania programu repatriacji. Projekt ustawy nie był jednak dalej procedowany w kończącej się kadencji.

Duch proponowanych zmian był natomiast obecny w nowelizacjach ustaw polonijnych w kolejnej kadencji **Parlamentu RP (2015-2019)**. W obszarze zwiększonego zainteresowania posłów i senatorów pozostawał stan realizacji ustaw o Karcie Polaka i o repatriacji. Podjęto też zmiany tych aktów prawnych. Należy wiązać to z przejściem większości sejmowej przez koalicję partii prawicowych na czele z PiS, która z kwestii obecności Polaków poza granicami kraju, w szczególności Polaków na Wschodzie, ponownie uczyniła ważny przedmiot dyskusji parlamentarnych.

Obecność Polaków na Wschodzie nabrała ponownie znaczenia w kontekście konfliktu zbrojnego we wschodniej Ukrainie. W listopadzie 2015 r. do kraju ściągnięto blisko 150 osób polskiego pochodzenia z obszaru objętego tym konfliktem. Choć pomoc tamtejszym Polakom nie mogła się dokonywać w ramach *Ustawy o repatriacji* (Ukraina nie została w niej ujęta), w kontekście sytuacji w tym kraju pojawiły się znów postulaty rozszerzenia obszaru geograficznego programu repatriacji. Podczas obrad Sejmu Poseł Artur Szałabawka (PiS)¹⁰⁷ postulował, aby wykorzystać art. 10 ustawy i w trybie rozporządzenia rządu objąć repatriacją inne (niż tylko w azjatyckiej części) kraje byłego ZSRR. W odpowiedzi na pytanie posła Jakub Skiba (MSWiA) wskazywał, że paradoksalnie konflikt w Ukrainie to kolejny przyczynek do tworzenia zachęt do powrotów Polaków wobec narastających problemów demograficznych kraju: *„jednym z priorytetów obecnego rządu jest pomoc osobom polskiego pochodzenia, których życie i zdrowie są zagrożone ze względu na sytuację panującą na wschodzie Ukrainy. Jest to poza tym wymiarem solidarnościowym, humanitarnym także szansa dla naszego kraju, bo w ten sposób możemy w jakiś sposób odpowiedzieć na kryzys demograficzny, który dotyczy naszego kraju”*¹⁰⁸.

Podczas wystąpienia w Sejmie w styczniu 2016 roku, prezentując zadania polskiej polityki zagranicznej, ówczesny szef MSZ Witold Waszczykowski zapowiadał większe zainteresowanie – jak szacowano – nawet 20-milionową rzeszą Polaków za granicą i tworzenie warunków do ich powrotów¹⁰⁹. Deklarował, że rząd zamierza *„wprowadzić istotne zmiany w Karcie Polaka. Osobom deklarującym przynależność do narodu polskiego oraz posiadającym polskie korzenie chcemy znacznie ułatwić osiedlanie się w Polsce, integrację z krajem przodków oraz uzyskanie polskiego obywatelstwa. Zamierzamy przygotować nową ustawę o repatriacji, która nie na papierze, ale w sposób realny umożliwi wywiązanie się Polski*

---

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Posiedzenie Sejmu RP nr 3 w dniu 2 grudnia 2015, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=1&wyp=154&view=S>, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=1&wyp=153&view=S>

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Posiedzenie Sejmu RP nr 10 w dniu 29 stycznia 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/6A4CD2F71231A36FC1257F4D003FECA4/%24File/10_b_ksiazka_bis.pdf

z zobowiązań wobec tych, którym ojczyzna została odebrana siłą”. Na tym samym posiedzeniu Michał Dworczyk (PiS) dodawał, że „w perspektywie najbliższych 10 lat do Polski ma szansę przyjechać blisko 100 tys. naszych rodaków ze Wschodu (...). To tworzy również, być może pierwszy raz od wielu, wielu lat, szansę na to, że polityka polonijna przestanie być traktowana po macoszemu, a stanie się ważną częścią polskiej polityki zagranicznej”¹¹⁰.

W rezultacie tych deklaracji w ostatnich latach trzykrotnie podejmowało prace nowelizujące ustawę z o Karcie Polaka. W grudniu 2015 r. sejmowa Komisja Łączności z Polakami za Granicą przedstawiła w Sejmie projekt *Ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka i niektórych innych ustaw*¹¹¹. Podczas pierwszego czytania projektu w połowie stycznia 2016 r. poseł Michał Dworczyk (PiS), przedstawiciel projektodawcy, uzasadniał pomysł nowelizacji ustawy. Po pierwsze, jak pokazał konflikt na Ukrainie czy trudna sytuacja Polaków na Białorusi, istniała konieczność opieki nad posiadaczami Karty Polaka za granicą w sytuacji zagrożenia: „brakuje podstawy prawnej do tego, aby naszych rodaków, posiadaczy Karty Polaka w sytuacjach ekstraordynaryjnych, w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia móc ewakuować z terenów zagrożonych, żeby udzielić im skutecznej pomocy”¹¹². Osoby te miały otrzymać wsparcie konsula na podobnych zasadach jak obywatele RP. Po drugie, Projekt zakładał wprowadzenie uproszczeń w ubieganiu się o Kartę Polaka oraz wsparcie w procesie osiedlenia się i adaptacji w Polsce posiadaczy Karty. Przewidywał on, że osoby te po przyjeździe do Polski praktycznie automatycznie i bezpłatnie mogły otrzymać kartę stałego pobytu i szeroki zakres wsparcia w początkowym okresie życia w Polsce, a po roku (zamiast trzech lat) obywatelstwo, co upodabniało proponowane rozwiązania do tych przysługujących już repatriantom. W projekcie wspomniano o możliwości jednorazowej pomocy finansowej na refundację kosztów przejazdu do Polski, zagospodarowanie i bieżące utrzymanie, częściowe pokrycie kosztów wynajmu lokalu mieszkalnego oraz kosztów związanych z podjęciem przez osobę nieletnią nauki w Polsce czy kosztów uczestnictwa w kursie nauki języka i kultury polskiej. W uzasadnieniu stwierdzono jasno, że celem nowelizacji jest, „aby wprowadzone zmiany dały konkretne narzędzia wspomagające zamierzających osiedlić się w Polsce posiadaczy Karty Polaka. Wsparcie to polegałoby również na wspieraniu procesu adaptacji w Polsce”¹¹³. Przewidziano też wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej, pomocy w znalezieniu pracy lub zmiany kwalifikacji. Pomoc ta miała być realizowana przez starostę i pracodawcę, który mógłby wnioskować o zwrot kosztów z tytułu zatrudnienia posiadacza Karty pod warunkiem zatrudnienia go na co najmniej 24 miesiące. Zakładano też ustanowienie rezerwy celowej budżetu państwa „Pomoc dla osób posiadających Kartę Polaka” na rzecz pokrycia kosztów realizacji zapisów ustawy.

Po trzecie, nowelizacja umożliwiała ubieganie się o Kartę już nie tylko w konsulatach, ale i na terytorium RP – w urzędach wojewódzkich w Polsce, co miało zachęcać do składania wniosków przez Polaków z krajów, gdzie – jak podkreślał Dworczyk – „nie ma pełnej demokracji, takich jak np. Białoruś, władze niechętnym okiem patrzą na osoby ubiegające się

---

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, druk nr 157, 16 grudnia 2015, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=157>

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

o Kartę Polaka”¹¹⁴. Po czwarte, nowa ustawa przewidywała zwolnienie z rozmowy kwalifikacyjnej z konsulem osób, które ukończyły szkoły z polskim językiem nauczania oraz, po piąte, przeniesienie dotychczas działającej przy KPRM Rady do Spraw Polaków na Wschodzie do MSZ celem usprawnienia procedury nadawania Karty.

W uzasadnieniu proponowanych w ustawie zmian sejmowa Komisja wskazała, oprócz powtórzenia wcześniej pojawiających się argumentów o konieczności pomocy i ułatwienia powrotu do kraju Polakom ze Wschodu, także nowe powody uzasadniające potrzebę instytucjonalnego wsparcia dla posiadaczy Karty Polaka przebywających w Polsce. Podkreślano pozytywne skutki społeczne (posiadacze Karty lepiej zintegrują się w społeczeństwie polskim niż cudzoziemcy pochodzący z odległych części świata), ekonomiczne (przyczynią się oni do wypełnienia luk na polskim rynku pracy) oraz demograficzne (wskazując na fakt, że osoby te są zazwyczaj młode). Autorzy uzasadnienia pisali wprost, że *„wobec obecnego kryzysu emigracyjnego w Europie wydaje się, że posiadacze Karty Polaka chcący osiedlić się w Polsce, dobrze integrować się będą w społeczeństwie polskim, a co za tym idzie pozytywnie odbierani będą w Polsce. (...) Odnosząc się do skutków gospodarczych można przypuszczać, że będą one miały pozytywny wymiar. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia, zamierzają osiedlać się w Polsce głównie osoby młode, chcące z Polską związać swoją przyszłość. Zatem większy napływ Polaków ze Wschodu może być impulsem rozwoju gospodarczego i wypełnieniem braków kadrowych w polskiej gospodarce”*¹¹⁵. Jak dodawał Dworczyk: *„z punktu widzenia problemów demograficznych, z jakimi się spotykamy, takie rozwiązanie również jest korzystne, ponieważ chyba oczywiste jest, że dużo lepszym rozwiązaniem byłoby, gdybyśmy braki demograficzne czy problemy demograficzne mogli rozwiązywać, wykorzystując do tego, korzystając przy tym z przyjazdu Polaków, osób polskiego pochodzenia ze Wschodu, a nie osób, które przyjeżdżają z zupełnie innych kręgów kulturowych”*¹¹⁶. Tak wyrażone preferencje dla powrotów Polaków, w tym zwłaszcza młodych osób, a nie otwierania granic dla migracji należy odczytywać też jako pokłosie narastającego w tym okresie kryzysu uchodźczego w Europie.

Projekt spotkał się z poparciem wszystkich klubów parlamentarnych. Dla przykładu, Zbigniew Gryglas (Nowoczesna) nawiązywał do tradycyjnej argumentacji, iż Karta to *„forma spłaty długu, który mamy wobec naszych rodaków”*, ale i podkreślał, że *„jest to propozycja przede wszystkim dla młodych i osób w średnim wieku, dlatego że, jak sądzę, takie osoby zdecydują się na osiedlenie w naszym kraju”*¹¹⁷. Postulował też odejście od przyznawania Karty „za zasługi” osobom bez polskiego pochodzenia (przyznawanego na podstawie zaświadczenia potwierdzającego pracę na rzecz społeczności polonijnej), gdyż *„w sytuacji, w której Karta Polaka będzie zawierała szereg atrakcyjnych rozstrzygnięć o charakterze finansowym, będzie prowadzić do nadużyć”*¹¹⁸.

¹¹⁴ Posiedzenie Sejmu RP nr 8 w dniu 14 stycznia 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/5BAC2D2FAB85C1D8C1257F42004A3B41/%24File/08_b_ksiazka_bis.pdf

¹¹⁵ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, druk nr 157, 16 grudnia 2015, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=157>

¹¹⁶ Posiedzenie Sejmu RP nr 8 w dniu 14 stycznia 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/5BAC2D2FAB85C1D8C1257F42004A3B41/%24File/08_b_ksiazka_bis.pdf

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

Warto nadmienić, że na koniec 2015 r. spośród wydanych 162 tys. Kart niecałe 7 tys. (4%) trafiło do osób nielegitymujących się polskim pochodzeniem, które przedstawiły zaświadczenie organizacji polonijnej o krzewieniu języka i kultury polskiej lub działalności na rzecz Polonii. Najczęściej dokumenty te wydawała Federacja Organizacji Polskich na Ukrainie (2,2 tys.), Związek Polaków na Ukrainie (1,1 tys.) oraz Związek Polaków na Białorusi (912)¹¹⁹. W podobnym tonie wypowiadał się Adam Andruszkiewicz (Kukiz'15), który popierał ułatwienia w uzyskaniu obywatelstwa dla posiadaczy Karty, ale i nawoływał do zaostrzenia procedur ich wydawania. W procedurze tej pojawiło się bowiem wiele nieprawidłowości: „Część osób, które stały się posiadaczami tego dokumentu, kierowała się tylko i wyłącznie chęcią skorzystania z uprawnień, jakie daje im ten dokument. Dodatkowe uprawnienia wprowadzane przez niniejszą nowelizację mogą spowodować, że osób bezprawnie ubiegających się o Kartę Polaka niestety przybędzie. W historii wydawania tego dokumentu głośne były przypadki związane zarówno z otrzymaniem kart na podstawie fałszywych dokumentów, jak i podejrzeniem otrzymania karty w wyniku korupcji”¹²⁰. W podsumowaniu deklarował jednak, iż „Wierzimy, że hasło <<Chcemy repatrianta zamiast emigranta>> dzięki naszej wspólnej pracy niebawem wcielimy w życie”. Przypomnijmy, że ta antyimigrancka wypowiedź padła w szczycie tzw. kryzysu uchodźczego¹²¹. Do tych wydarzeń nawiązywał też Mieczysław K. Baszko (PSL), wedle którego nowela była konieczna, gdyż „w związku z kryzysem migracyjnym w Europie Karta Polaka dobrze wpłynie na osiedlanie się rodaków w swojej ojczyźnie, której na imię Polska. W społeczeństwie polskim będą pozytywnie odbierani, to jest bowiem ważny element społecznej świadomości zobowiązania wobec Polaków zza wschodniej granicy (...) Można przypuszczać, że będzie to miało pozytywny wymiar w skutkach gospodarczych. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia, ludzie młodzi chcą z Polską związać swoją przyszłość, a i osoby w dojrzałym wieku chcą żyć w Polsce na dobre i na złe”¹²².

---

¹¹⁹ Interpelacja nr 1060 do ministra spraw zagranicznych w sprawie Karty Polaka, 11 lutego 2016, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/interpelacjaTresc.xsp?documentId=36BA17CB96B181FBC1257F62004F923D&view=S>

¹²⁰ Michał Dworczyk opisał proceder „kupowania” Kart, widoczny zwłaszcza na Ukrainie: „[Proceder ten] na szczęście nie jest zbyt powszechny, choć statystyk nie ma. On nie dotyczy kupowania karty na zasadzie, że ktoś idzie przekupić konsula. To dotyczy zupełnie czegoś innego, mianowicie podrabiania dokumentów, które są poświadczeniem polskiego pochodzenia. I tutaj musimy zaufać konsulom, dlatego że jedyną osobą, która ma szansę weryfikować te dokumenty, jest właśnie konsul (...) Jestem przekonany, że zbyt wielu takich sytuacji nie ma, a ja zawsze powtarzam, że nawet jeżeli dostanie 100 osób, które nie powinny dostać tej Karty Polaka, to lepiej, żeby te 100 osób dostało, niż żeby jedna, której się należy, nie dostała, więc kierujemy się tą zasadą”, zob. Posiedzenie Sejmu RP nr 28 w dniu 20 października 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/64CA6DCF20CE8CD7C1258053004C202C/%24File/28_b_ksiazka_bis.pdf

¹²¹ Jeszcze dobitniej stanowisko to wyraziła Joanna Borowiak (PiS): „Polityka koalicji PO–PSL skłaniała się bowiem wbrew woli większości ku przyjmowaniu imigrantów zalewających obecnie kraje Europy Zachodniej i Skandynawii. Tymczasem zapominano o jakże ważnym obowiązku, jaki polski naród ma wobec swoich rodaków na Wschodzie, szczególnie w obliczu konfliktu zbrojnego na Ukrainie dotyczącego mieszkających tam rodaków. Dziś poprawiamy ustawę, która nie dość skutecznie umożliwiała powrót do Polski tych, którzy będą realnie integrować się ze społeczeństwem, będą pracować i współtworzyć przyszłość ojczyzny. Celem jest ułatwienie procesu osiedlania się na terytorium Polski osobom posiadającym Kartę Polaka oraz członkom ich rodzin”. Zob. Posiedzenie Sejmu RP nr 15 w dniu 31 marca 2016,

https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=15&dzien=2&wyp=113&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=035

¹²² Ibidem.

W toku prac nad nowelizacją ustawy większość z przytoczonych propozycji zmian, które upodabniały ustawę do rozwiązań dostępnych repatriantom, zostało jednak odrzucone. Przede wszystkim odrzucono zapisy dotyczące wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej i podniesienia kwalifikacji. Poważnej modyfikacji uległy także zapisy, które dotyczyły wsparcia finansowego. Zaakceptowano jedynie częściowe pokrycie kosztów zagospodarowania i bieżącego utrzymania w Polsce, które przyznaje w drodze decyzji i wypłaca w okresach miesięcznych starosta właściwy ze względu na miejsce pobytu na okres do 9 miesięcy. Określono także wysokość przyznawanego świadczenia jako równowartość 50% minimalnego wynagrodzenia za pracę w okresie pierwszych 3 miesięcy pobytu w Polsce (na wnioskodawcę, jego małżonka oraz połowę tej kwoty na każde małoletnie dziecko) i 60% przez kolejne pół roku. Zmiany te uzasadniano tym, że przyjęcie propozycji komisji w oryginalnym zapisie oznaczałoby zbyt wysokie koszty dla budżetu państwa¹²³. Wycofano się z pomysłu szerszego wsparcia socjalnego dla posiadaczy Karty, aby nie tworzyć zbyt dużych zachęt do powrotów z Kresów, gdyż – co wielokrotnie wcześniej podnosili przedstawiciele Stowarzyszenia „Wspólnoty Polskiej” – nie było w polskim interesie drenowanie, ale utrzymanie tamtych środowisk polskich we względnie silnej kondycji i finansowanie inicjatyw służących pozostaniu ich w krajach osiedlenia. Jak dodawał Dworczyk: „*pierwotnie chcieliśmy, aby osoba, która przyjeżdża do Polski z zamiarem osiedlenia się tutaj na stałe, miała możliwość uzyskania w pierwszym roku pobytu, czyli w tym najtrudniejszym okresie adaptacyjnym, podobnej pomocy, jaką otrzymują osoby przyjeżdżające do naszego kraju w ramach procesu repatriacji. Środowiska kresowe wskazały na zagrożenie, że stworzenie tak mocnej zachęty, tak dużych udogodnień doprowadzi do swoistego drenażu z Polaków terenów kresów I i II Rzeczypospolitej*”¹²⁴. Za sensowne uznano zatem utrzymanie dwóch osobnych (uprawnających do różnych przywilejów) instrumentów nakierowanych na powroty ze Wschodu – repatriacji i Karty Polaka. Zakładano przy tym, że w kolejnych latach spośród 15-20 tys. osób ubiegających się rocznie o Kartę, świadczenia te będzie mogło otrzymać około 10 tys. osób rocznie, które osiedlą się w Polsce (w tym celu planowano stworzyć celową rezerwę budżetową). Nie uwzględniono także propozycji skrócenia czasu oczekiwania na uznanie za obywatela polskiego. Przyjęto natomiast proponowane zmiany dotyczące możliwości składania wniosku o wydanie Karty Polaka u wojewody¹²⁵ oraz objęcie posiadaczy Karty Polaka opieką konsularną.

Pomimo tych rozbieżności prace nad nowelizacją przebiegały w szybkim tempie. Na przełomie marca i kwietnia 2016 r. doszło do drugiego i trzeciego czytania¹²⁶, na następnie

¹²³ Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 17 w dniu 31 marca 2016, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/biuletyn.xsp?sknr=LPG-17>

¹²⁴ Posiedzenie Sejmu RP nr 15 w dniu 31 marca 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/2BBC46F2F1F930D1C1257F870051F710/%24File/15_b_ksiazka_bis.pdf

¹²⁵ W Polsce wniosek o Kartę Polaka złożony być może wyłącznie w Podlaskim Urzędzie Wojewódzkim (od listopada 2017 r.) i Lubelskim Urzędzie Wojewódzkim (od listopada 2021 r.). Powodem takiego rozwiązania były sygnały o utrudnieniach, jakie napotykały osoby ubiegające się o Kartę Polaka mieszkające na Białorusi. Zob. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia wojewody właściwego w zakresie prowadzenia postępowań o przyznanie lub przedłużenie ważności Karty Polaka, Dz.U. 2021 poz. 1802*.

¹²⁶ Posiedzenie Sejmu RP nr 15 w dniu 31 marca 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/2BBC46F2F1F930D1C1257F870051F710/%24File/15_b_ksiazka_bis.pdf

głosowania ustawy, przy czym 439 głosów oddano za, a żaden z posłów nie był przeciw lub wstrzymał się od głosu. Po poprawkach Senatu 13 maja 2016 r. uchwalono *Ustawę o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. 2016 poz. 753). W dniu 19 maja 2016 r. prezydent podpisał ustawę, a 2 września tego roku weszła w życie¹²⁷.

Ujmowanie Karty Polaka w kategoriach ekonomicznych oraz demograficznych (a więc jako element polityki migracyjnej) (por. Lesińska, Héjj 2021; Udrea i in. 2021) jeszcze wyraźniej wybrzmiało podczas prac nad drugą nowelizacją, wniesioną z inicjatywy sejmowej Komisji we wrześniu 2016 r. pod obrady Sejmu¹²⁸ i ostatecznie uchwaloną jednogłośnie (436 głosy za, 0 przeciw i 1 wstrzymujący się) w dniu 15 listopada 2016 r. jako *Ustawa o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach* (Dz.U. 2016 poz. 2066)¹²⁹. Nowe przepisy wskazywały wojewodę zamiast starosty jako organ właściwy do przyznania świadczenia pieniężnego posiadaczom Karty osiedlającym się w Polsce oraz ustalały zasady monitorowania wydatkowania tych środków z rezerwy celowej. Podczas dyskusji nad nowelizacją wielu posłów postulowało, aby traktować ten dokument jako element polityki migracyjnej (gospodarczej) kraju. Dla przykładu Ireneusz Zyska (Wolni i Solidarni) argumentował, że posiadanie Karty nie tylko „*powinno początkować pewien proces prowadzący do pełnej identyfikacji z narodem polskim*”, ale i „*Karta Polaka powinna być częścią systemu pozyskiwania rozproszonych po całym świecie najlepszych polskich zasobów ludzkich i częścią przemyślanej polityki zagranicznej w zakresie integracji kadr niezbędnych dla rozwoju polskiej gospodarki. W polskim interesie narodowym jest zatem prowadzenie aktywnej polityki społeczno-kadrowej w wymiarze globalnym, gdyż tylko budowanie otwartych na kreatywność zasobów ludzkich zapewni polskiej gospodarce innowacyjne impulsy rozwojowe. Karta Polaka może stać się instrumentem pozyskiwania kadr dla sektora badawczo-rozwojowego, dla przemysłu, dla rozwoju gospodarki na wzór słynnej wizy*

---

¹²⁷ W międzyczasie podjęto też prace nowelizujące *Ustawę z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji*. W dniu 22 marca 2017 r. Sejm skierował do Komisji: Łączności z Polakami za Granicą oraz Administracji i Spraw Wewnętrznych rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji *oraz niektórych innych ustaw* Celem nowelizacji było stworzenie odpowiednich warunków do powrotu i osiedlania się w Polsce osób polskiego pochodzenia, które same bądź ich wstępni byli zesłani lub deportowani przez władze ZSRR i które przed dniem wejścia w życie ustawy zamieszkiwały na terytorium Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu albo azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. W projekcie zaproponowano szereg nowych regulacji służących usprawnieniu procesu przesiedleńczego m.in. zmianę definicji repatrianta oraz zmianę procedury związanej z przyznawaniem wizy krajowej, określono maksymalny czas oczekiwania na repatriację (nie dłużej niż 3 lata) oraz wprowadzenie nowych form pomocy, w tym finansowej (jednolity mechanizm wsparcia niezależnie od jej formy), jak i organizację ośrodka adaptacyjnego w Pułtusku dla repatriantów (realizując zatem pomysł wdrażany wcześniej m.in. przez Niemcy, który w latach 90-tych krytykowany był jako „nieefektywny”). Znowelizowaną ustawę podpisano 7 kwietnia 2016 r. Prace legislacyjne związane z drugą rozpoczęły się po skierowaniu przez Marszałka Sejmu 11 października 2017 r. do Komisji poselskiego projektu ustawy o repatriacji oraz ustawy o cudzoziemcach. Rozwiązania zawarte w rządowym projekcie służyły rozwiązaniu problemów mieszkaniowych repatriantów oraz objęciu pomocą finansową całych rodzin repatriantów, a nie jej poszczególnych członków i wprowadzenia koncepcji „najbliższej rodziny repatrianta”. Nowelę tę Sejm przyjął w trzecim czytaniu w dniu 27 października 2017 r. Zob. Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw, druk nr 1378, 13 kwietnia 2017, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1378>; Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz ustawy o cudzoziemcach, druk nr 1904, 5 maja 2017, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1904>

¹²⁸ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach, druk nr 904, 21 września 2016, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=904>

¹²⁹ Ustawa z dnia 15 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (Dz.U. 2016 poz. 2066)

amerykańskiej dla geniuszy HIB”¹³⁰. Z kolei Jakub Skiba (MSWiA) dodawał, że: „oczywiście chodzi o pozyskanie dla Polski rzesz Polaków żyjących na Wschodzie czy też osób identyfikujących się z polskością i potrafiących wykazać swoje pochodzenie”¹³¹.

Z początkiem 2019 r. podjęto z kolei prace nad trzecią nowelizacją Karty. Z inicjatywy rządu przedstawiono projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka¹³². W uzasadnieniu zmian podkreślano głównie potrzebę zachowania więzi narodowo-kulturowych diaspory z państwem pochodzenia: „Karta Polaka stała się niezwykle ważnym instrumentem, pozwalającym w sposób skuteczny udzielać Polakom zamieszkałym za granicą pomocy w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym oraz wzmacniać więzi łączące ich z Macierzą. Ponadto Karta Polaka aktywnie przyczynia się do pielęgnowania języka polskiego wśród Polaków zamieszkałych za granicą oraz ułatwia im kultywowanie tradycji narodowych”¹³³. Co ważniejsze jednak, wskazywano też na potrzebę „umożliwienia wszystkim osobom polskiego pochodzenia zamieszkałym za granicą skorzystania z uprawnień, jakie daje Karta Polaka”. Po latach dyskusji zdecydowano zatem o rozszerzeniu zakresu terytorialnego stosowania ustawy na obywateli wszystkich państw świata i osoby ze statusem bezpaństwowca. Wcześniejsze wątpliwości, głównie o koszty objęcia ustawą Polaków rozsianych po świecie, zostały zatem przewyżczone. W związku z tym zmienił się zapis preambuły, która w nowej wersji odnosi się do wszystkich Polaków (nie tylko do Polaków na Wschodzie).

Podczas dyskusji wokół nowelizacji Anna Schmidt-Rodziewicz (PiS) wyjaśniała intencje rządowego projektu, wskazując że miała on na celu wzmocnienie tożsamości Polaków rozsianych po świecie przez umożliwienie kontaktów z ojczyzną, a dzięki temu kultywowanie języka i kultury polskiej: „W wielu krajach osadnictwa naszych rodaków Polonia przez wiele lat była pozbawiona realnego kontaktu z Polską i była zmuszona wyrzec się kulturowego dziedzictwa przodków na rzecz przyspieszonej asymilacji. Zamykano polskie szkoły, gazety, ograniczano możliwości działania organizacji polonijnych, zakazywano wreszcie używania języka polskiego, odbierano polskie dokumenty, przymuszano do rezygnacji z polskiego obywatelstwa. Proponowana zmiana w kierunku rozszerzenia zakresu obowiązywania ustawy na cały świat jest przełomem, istotnym impulsem, który spowoduje powrót zainteresowania polskością, nauką języka polskiego i kultywowania polskich tradycji”¹³⁴. Co prawda część posłów wyrażała obawy czy wzrastająca liczba aplikujących o Kartę nie sparaliżuje prac konsulatów, ale zwyciężyło przekonanie o konieczności równego traktowania wszystkich rodaków za granicą.

Zgodnie z tą ostatnią nowelizacją, Karta Polaka może być przyznana każdej osobie, która nie posiada polskiego obywatelstwa lub zezwolenia na pobyt stały na terytorium Polski i spełni łącznie następujące warunki:

---

¹³⁰ Posiedzenie Sejmu RP nr 28 w dniu 20 października 2016, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/64CA6DCF20CE8CD7C1258053004C202C/%24File/28_b_ksiazka_bis.pdf

¹³¹ Ibidem.

¹³² Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy - Prawo Konsularne, Druk nr 3362, 2 kwietnia 2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3362>

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Posiedzenie Sejmu RP nr 80 w dniu 11 kwietnia 2019, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/F932B9520928A3CBC12583D9006A2D73/%24File/80_a_ksiazka_bis.pdf

- 1) wykaże swój związek z polskością przez przynajmniej podstawową znajomość języka polskiego oraz znajomość i kultywowanie polskich tradycji i zwyczajów,
- 2) złoży pisemną deklarację przynależności do Narodu Polskiego (w obecności konsula albo wojewody lub wyznaczonego przez niego pracownika),
- 3) wykaże, że jest narodowości polskiej lub co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków było narodowości polskiej, albo przedstawi zaświadczenie organizacji polskiej lub polonijnej potwierdzające aktywne zaangażowanie w działalność na rzecz języka i kultury polskiej lub polskiej mniejszości narodowej przez okres co najmniej ostatnich trzech lat.

Poprawki, jakie do propozycji nowelizacji zostały wniesione podczas procedowania w obu izbach parlamentu miały charakter redakcyjny, projekt został zaakceptowany przez wszystkie partie – co jest rzadkim przypadkiem w polskim parlamencie - i przegłosowany 16 maja 2019 r. (Dz.U. 2019 poz. 1095)¹³⁵. Ustawa weszła w życie 14 lipca 2019 r.

---

¹³⁵ Ustawa z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka (Dz.U. 2019 poz. 1095)

5. Podsumowanie

Prezentowana powyżej analiza wykazała widoczną ewolucję Karty Polaka w wymiarze prawnym, jak i narracji politycznej towarzyszącej wprowadzanym nowelizacjom przepisów. Zmiany dotyczyły zakresu podmiotowego (kto może ubiegać się o Kartę Polaka i na jakich zasadach) oraz przedmiotowego (treść uprawnień przysługujących posiadaczowi Karty). Podczas debat w Parlamencie RP, jakie już od 1989 r. toczyły się przede wszystkim w trakcie posiedzeń komisji sejmowej i senackiej, ewoluowało postrzeganie celu, jaki Karta Polaka ma spełniać wobec Polaków za granicą.

Początkowo Karta Polaka była postrzegana wyłącznie jako dokument symbolicznie potwierdzający polskie pochodzenie oraz ułatwiający praktyczne kontakty z Polską jako krajem pochodzenia przez uproszczenie wjazdu i pobytu. Z biegiem czasu, w wypowiedziach uczestników i uczestniczek posiedzeń komisji na temat wprowadzanych poprawek coraz częściej pojawiały się odwołania do polityki migracyjnej, potrzeb rynku pracy i demografii. Dla decydentów politycznych świadomych długofalowych skutków masowej emigracji po akcesji Polski do UE w 2004 roku oraz przewidywanego głębokiego niżu demograficznego, mniejszości polskie na Wschodzie zaczęły być postrzegane jako naturalny rezerwuuar demograficzny, bliski kulturowo i tym samym skłonny do szybkiej integracji po osiedleniu się w kraju. Początkowo dominująca narracja w tonie narodowo-romantycznym (moralny obowiązek państwa, pomoc i opieka wobec Polaków na Wschodzie) została częściowo zastąpiona argumentami natury pragmatycznej sugerującymi, że osiedlenie się bliskich kulturowo, łatwo integrujących się imigrantów, potrzebnych w czasach niedostatku na rynku pracy i niżu demograficznego staje się koniecznością. Ta zmiana w postrzeganiu własnych mniejszości w krajach ościennych, określana przez niektórych podejściem pragmatycznym (Lesińska, Héjji 2021), a nawet instrumentalnym (Udrea i in. 2021), jest widoczna nie tylko w przypadku Polski, ale także w innych krajach (Węgry są tutaj najlepszym przykładem). Nie należy także zapominać, że zachęcanie tych społeczności do przyjazdu i osiedlenia się ma co prawda pozytywne skutki dla kraju pochodzenia, ale jednocześnie raczej negatywne implikacje dla przyszłości polskich mniejszości w ich krajach zamieszkania. Długofalowe konsekwencje takiej polityki także powinny być przedmiotem namysłu decydentów politycznych.

Źródła

Akty prawne

- Ustawa z dnia 29 czerwca 2000 r. o obywatelstwie polskim.
- Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji (Dz.U. 2000 nr 106 poz. 1118).
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. 2007 nr 180, poz.1280) .
- Ustawa z dnia 29 lutego 2008 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. 2008 nr 52 poz. 305).
- Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka (Dz.U. z 2008 r. nr 214, poz. 1348).
- Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016 poz. 753).
- Ustawa z dnia 15 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach (Dz.U. 2016 poz. 2066).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wyznaczenia wojewody właściwego w zakresie prowadzenia postępowań o przyznanie lub przedłużenie ważności Karty Polaka (Dz.U. 2021 poz. 1802).
- Ustawa z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka (Dz.U. 2019 poz. 1095).

Literatura

- Adamczyk A. (2017). Kryzys migracyjny w Europie a polska polityka imigracyjna. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny* 1, 163: 307–331.
- Brubaker R. (1996). *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hut P. (2019). *Relations of Polish authorities with the Polish diaspora in the (Post-)Soviet space*, in: K. P. Marczuk (ed.). *Good neighbourhood treaties of Poland. Political, security and social relations*, pp. 163-177. New York: Palgrave Macmillan.
- Jagielski J., Pudzianowska D. (2008). *Ustawa o Karcie Polaka. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kopys T. (2012). Polityka obrony mniejszości narodowych i polityka zagraniczna Węgier. Casus Karty Węgra w stosunkach węgiersko-słowackich i węgiersko-rumuńskich. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* 1: 175-192.
- Karolewski P. (2015). *The Polish Charter. Extraterritorial semi-citizenship and soft power* (w:) T. Agarin, P. Karolewski (red.) *Extraterritorial citizenship in postcommunist Europe*. Rowman & Littlefield, 65-87.
- Keryk M. (2021). Does Polish Origin Matter? The Integration Challenges of Polish Card Holders in Poland. *Ethnopolitics* 20, 1: 123-135.
- Kubiak H., Paleczny T., Rokicki J., Wawrykiewicz M. (red.) (1992). *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Lesińska M., Héjj D. (2021). Pragmatic Trans-Border Nationalism: A Comparative Analysis of Poland's and Hungary's Policies Towards Kin-Minorities in the Twenty-First Century. *Ethnopolitics* 20, 1: 53-66.
- Ładykowski P. (2018). 'National belonging' in legal and diplomatic formulas: The pole's card as a legacy of Poland's colonial past. *Baltic Journal of European Studies* 8, 2: 92-120.
- Łucka D. (2021). Widely Open Closed Doors. Contemporary Repatriation Policy in Poland. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny* 1, 179: 9-31.
- Malewska A., Wołek A. (2020). Instytucjonalny model samorządowej polityki repatriacyjnej. Ograniczenia i narzędzia wsparcia ze strony władz centralnych. *Opinie i ekspertyzy* OE-308. Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Kancelaria Senatu.
- Mikołajczyk B. (2015). Historical heritage in contemporary polish law relating to foreigners. *Immigrants & Minorities* 33, 3: 279-300.
- Nowosielski M., Nowak W. (2017). „Nowa polityka polonijna” – obszar tworzenia wspólnoty czy przestrzeń gry interesów? *Problemy Polityki Społecznej. Studia i dyskusje* 37, 2: 73-89.
- Nowosielski M., Stefańska R. (2018). *Repatriacja*, w: M. Lesińska, M. Okólski (red.), 25 wykładów o migracjach, s.321-333. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- NIK (Najwyższa Izba Kontroli) (2014). *Realizacja polityki migracyjnej Polski w odniesieniu do cudzoziemców deklarujących polskie pochodzenie. Informacja o wynikach kontroli*. Warszawa. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-repatriacji-i-osiedlaniu-sie-w-polsce-cudzoziemcow-polskiego-pochodzenia.html> (dostęp 23.05.2022 r.).
- Pudzianowska D. (2021). *Karta Polaka - New Wine in Old Bottles*. *Ethnopolitics* 20, 1: 12-24.
- Sendhardt B. (2021). The Paradoxical Nature of Diaspora Engagement Policies: A World Polity Perspective on the *Karta Polaka*. *Ethnopolitics* 20, 1: 25-38.
- Sendhardt B. (2017). Theorizing the *Karta Polaka*. Debordering and Rebordering the Limits of Citizenship, Territory and Nation in the EU's Eastern Neighbourhood. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies* 18. <https://journals.openedition.org/pipss/4348> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Stefańska R. (2017). *Between West and East: Diaspora, Emigration and Return in the Polish Emigration and Diaspora Policy*, in: A. Weinar (red.), *Emigration and Diaspora Policies in the Age of Mobility*, pp. 101-120. Cham: Springer.
- Udrea A., Smith D., Cordell K. (2021). *Karta Polaka, Poland and its Co-ethnics Abroad*, *Ethnopolitics* 20, 1: 1-11.
- Udrea A., Smith D. (2021). Minority Protection and Kin-State Engagement: *Karta Polaka* in Comparative Perspective. *Ethnopolitics* 20, 1: 67-82.
- Waterbury M. A. (2021). Divided Nationhood and Multiple Membership: A Framework for Assessing Kin-State Policies and Their Impact. *Ethnopolitics* 20, 1: 39-52.

Źródła internetowe

- Archiwum Sejmu PRL IX kadencji,
<http://biblioteka.sejm.gov.pl/file/offline/tezaurus/22/tezaurus00007622.html> (dostęp: 23.05.2022 r.).

- Archiwum Sejmu RP II kadencji,
<https://www.sejm.gov.pl/archiwum/prace/kadencja2/prace2.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Archiwum Senatu RP I kadencji, <http://ww2.senat.pl/k1/druk.html>) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Centralny Rejestr Wydanych i Unieważnionych Kart Polaka, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (2022)
- Dezyderat nr 5 Komisji Łączności z Polakami za Granicą w sprawie udzielenia informacji dotyczącej bazy danych „Rodak” i repatriacji do Ministra Spraw Wewnętrznych uchwalony na posiedzeniu w dniu 15 listopada 2012 r.,
[http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/lpg_d5/\\$file/lpg_d5.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/lpg_d5/$file/lpg_d5.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Interpelacja nr 1060 do ministra spraw zagranicznych w sprawie Karty Polaka, 11 lutego 2016,
<https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/interpelacjaTresc.xsp?documentId=36BA17CB96B181FBC1257F62004F923D&view=S> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji - z upoważnienia ministra - na interpelację nr 7060 w sprawie nierównego traktowania repatriantów przybyłych z azjatyckiej części byłego ZSRR, 8 października 2001 r.,
<http://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/6C32DBE3> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Odpowiedź ministra spraw zagranicznych - z upoważnienia prezesa Rady Ministrów - na zapytanie nr 2065 w sprawie projektu ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzenia przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, 17 września 2003,
<https://orka2.sejm.gov.pl/IZ4.nsf/2df80fe4116b3f62c12573be003cb40d/ab32fb570d122c1bc12574890048f310?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Opinia Biura Analiz Sejmowych, druk nr 1957, 16 sierpnia 2007,
<https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1957> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Opinia do ustawy o Karcie Polaka, druk nr 520, 12 września 2007,
<https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk5.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=1957> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych nr 114 i sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 31 w dniu 20 października 1999,
<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 19 w dniu 26 sierpnia 1994,
<https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/8C74591D142358F2C1256B72004C1E93?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 49 w dniu 3 lipca 1996,
<http://orka.sejm.gov.pl/biuletyn.nsf/e7da7aee89713a06c1256b6e0044f66b/7d84dd2b475fcb75c1256b7200503762?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 51 w dniu 2 października 1996,
<https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/e7da7aee89713a06c1256b6e0044f66b/0e6716f37007e465c1256b720050a132?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 29 stycznia 1998,
<http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/100BF2C4BA1BC27CC1256B730038F463?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 8 września 1998, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/0E17919C5536A929C1256B73003A4C74?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 21 w dniu 22 września 1999, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2981F23A74541F8CC1256B730036AA9B?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 43 w dniu 8 czerwca 2000, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/2ED8A70E889273C4C1256B73003C1862?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 63 w dniu 9 maja 2001, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/32F827FC49680A2FC1256B73003DDBE?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 3 w dniu 27 listopada 2001, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/wgsknr/LPG-3> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 9 w dniu 16 kwietnia 2002, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/FE09FCD7DD5EF874C1256BA7002B4148?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 26 w dniu 23 stycznia 2003, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/BE32A580C30A741AC1256CCC0031FB8E?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 46 w dniu 20 maja 2004, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/27B59C04002C5C68C1256EAE003FCF80?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 22 w dniu 14 marca 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/28A9614CE8667DAAC12572B50023E2BF?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 23 kwietnia 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/E1EBA21E16CF3BDFC125744F003550D7?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 35 w dniu 28 sierpnia 2007, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/3245B3D82C44ECF3C1257353003C7355?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 13 w dniu 23 kwietnia 2008, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/E1EBA21E16CF3BDFC125744F003550D7?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 19 w dniu 3 września 2008, [https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/471E1545DC42DC7FC12574CD00470615/\\$file/0107406.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/471E1545DC42DC7FC12574CD00470615/$file/0107406.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 34 w dniu 1 kwietnia 2009, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/71D17FFB2D1B4691C125759A00443DF1?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 80 w dniu 14 stycznia 2015, <https://orka.sejm.gov.pl/zapisy7.nsf/0/275AE6992F32B406C1257DD9004FCDC9/%24File/0416307.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).

- Posiedzenie sejmowej Komisji Łączności z Polakami za Granicą nr 17 w dniu 31 marca 2016,
<https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/biuletyn.xsp?sknr=LPG-17> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 7 w dniu 12 września 1989,
[https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/C1A9EFDB6FC44E01C1257D20002CC6FE/\\$file/007_000006777.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/C1A9EFDB6FC44E01C1257D20002CC6FE/$file/007_000006777.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 13 w dniach 23-24 września 1989,
[https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/9857DD2EF8C71D93C1257D20002CC704/\\$file/013_000006939.pdf](https://orka2.sejm.gov.pl/StenogramyX.nsf/0/9857DD2EF8C71D93C1257D20002CC704/$file/013_000006939.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 111 w dniu 19 czerwca 2001,
<http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/main/1302F195> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 47 w dniu 5 września 2007,
[https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/\\$file/47_a_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/107286F7886649AAC125734F004F32F6/$file/47_a_ksiazka.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 47 w dniu 7 września 2007,
[https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/0D0606116BF15706C1257352003117FC/\\$file/47_c_ksiazka.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/StenoInter5.nsf/0/0D0606116BF15706C1257352003117FC/$file/47_c_ksiazka.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 3 w dniu 2 grudnia 2015,
<https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=1&wyp=154&view=S>, (dostęp: 23.05.2022 r.).
<https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=3&dzien=1&wyp=153&view=S> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 8 w dniu 14 stycznia 2016,
https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/5BAC2D2FAB85C1D8C1257F42004A3B41/%24File/08_b_ksiazka_bis.pdf (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 10 w dniu 29 stycznia 2016,
https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/6A4CD2F71231A36FC1257F4D003FECA4/%24File/10_b_ksiazka_bis.pdf (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 8 w dniu 14 stycznia 2016,
https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/5BAC2D2FAB85C1D8C1257F42004A3B41/%24File/08_b_ksiazka_bis.pdf (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 15 w dniu 31 marca 2016,
https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=15&dzien=2&wyp=113&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=035 (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 28 w dniu 20 października 2016,
https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/64CA6DCF20CE8CD7C1258053004C202C/%24File/28_b_ksiazka_bis.pdf (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Sejmu RP nr 80 w dniu 11 kwietnia 2019,
https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/F932B9520928A3CBC12583D9006A2D73/%24File/80_a_ksiazka_bis.pdf (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Senatu RP nr 40 w dniu 2 lutego 1995,
<http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/040/40spr1.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Posiedzenie Senatu RP nr 93 w dniu 4 marca 1997,
<http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/093/93spr1.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).

- Posiedzenie Senatu RP nr 93 w dniu 5 marca 1997,
<http://ww2.senat.pl/k3/dok/sten/093/93spr2.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o cudzoziemcach, druk nr 1245, 15 września 1995,
<https://orka.sejm.gov.pl/proc2.nsf/opisy/1245.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, druk nr 1206, 28 kwietnia 1999,
<http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/1206.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o repatriacji, druk nr 1204 28 kwietnia 1999,
<http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/1204.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o obywatelstwie polskim, 25 lipca 1999,
<https://orka.sejm.gov.pl/procx.nsf/0/CC2AFD5E3C935CEAC12574640020C6D5?OpenDocument> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o cudzoziemcach, druk nr 1300 3 lutego 2003,
<https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/1300.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji, druk nr 1301, 3 lutego 2003,
<https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/1301.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach, druk nr 3950, 18 kwietnia 2005,
<https://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/opisy/3950.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy Karta Polaka, druk nr 1957, 6 lipca 2007,
<http://orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/1957.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, druk nr 226, 21 lutego 2008,
<http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/226.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka, druk nr 861, 31 lipca 2008,
<http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/opisy/861.htm> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o powrocie do Rzeczypospolitej Polskiej osób pochodzenia polskiego deportowanych i zesłanych przez władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, druk nr 22, 15 września 2010, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=22> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3774, 7 lipca 2015,
<https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/2D0B21B232998C65C1257E9700361FCB/%24File/3774.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw, druk nr 157, 16 grudnia 2015, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=157> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy o cudzoziemcach, druk nr 904, 21 września 2016, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=904> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw, druk nr 1378, 13 kwietnia 2017, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1378> (dostęp: 23.05.2022 r.).
- Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz ustawy o cudzoziemcach, druk nr 1904, 5 maja 2017, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1904> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Projekt ustawy o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz ustawy - Prawo Konsularne, Druk nr 3362, 2 kwietnia 2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3362> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Sprawozdanie Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Łączności z Polakami za Granicą o senackim projekcie ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzania przynależności do Narodu Polskiego osób narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia, druk nr 1206, 20 lutego 2001, [https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/2641/\\$file/2641.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/2641/$file/2641.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).

Sprawozdanie Komisji Łączności z Polakami za Granicą z działalności w VII kadencji Sejmu (2011-2015), [http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/opis_LPG/\\$file/opis_LPG.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie7.nsf/nazwa/opis_LPG/$file/opis_LPG.pdf) (dostęp: 23.05.2022 r.).

Stanowisko Rady Ministrów wobec obywatelskiego projektu ustawy o powrocie do Rzeczypospolitej Polskiej osób pochodzenia polskiego deportowanych i zesłanych przez władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, druk nr 22, 26 lipca 2013, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/1D4AC40E75E7A220C1257BC0004D1842/%24File/22-s.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).

Uchwała Senatu RP z dnia 5 marca 1997 w sprawie więzi Polaków i Polonii z Macierzą, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19970160147/O/M19970147.pdf> (dostęp: 23.05.2022 r.).